

A decorative border with a repeating pattern of stylized, interlocking geometric shapes runs vertically along both the left and right edges of the page. The pattern consists of a central vertical line with symmetrical, wave-like flourishes extending outwards.

הלכות קרבן פסח

לקראת חג הפסח תשפ"ה הבא עלינו לטובה. כתיב
ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה,
ושמעתי ממו"ר הגאון ר' שלמה מילר שליט"א לפרש
ושמרת מלשון ואביו שמר את הדבר, שנצטוינו
להיות בתשוקה גדולה להיות יושב ומצפה לקיים
מצות פסח משנה לשנה. וכל שכן כשאנו זוכים
לראות קיום דברי הנביאים, מלחמת אדום וישמעאל,
ומרגישים שקול דודי דופק, ומתקרבים לימי ניסן
שעתידין ליגאל, שעלינו לצפות ולהכין עצמינו לקיים
קרבן פסח, ועל ידי שאנו מכינים את עצמינו בלימוד
ההלכות, ועל ידי הביקוש למלכות שמים, מלכות
בית דוד, ובנין בית המקדש, בודאי שהקב"ה ימהר
ויחיש לגאלינו. מצורף כאן נוסח התפילה על הג'
בקשות שנתפשט, וכידוע כימי צאתך ממצרים אראנו
נפלאות, וכתב ר' בחיי (שמות ב, כג) שכמו במצרים
אע"פ שהגיע הקץ, לא היו ראויים לגאולה אלא
מרום שצעקו לד', כן בגאולה העתידה, הגם שהגיע
הקץ, לא יגאלו עד שיעשו תשובה ויתפללו, ואז יבוא
הגואל מיד.

להערות והארות:

שלמה ברוך אלון 2364-299-848

תוכן הענינים

ה..... סדר התפילה לבקשת הגאולה

ז..... הלכות קרבן פסח

ז..... החייבים בקרבן פסח

ח..... מילת זכריו ועבדיו

ט..... לקיחת הטלה

ט..... ביקור ד' ימים

י..... מינוי

יא..... בניו ובני ביתו

יא..... איסור שחיטה על החמוץ

יא..... סדר הקרבת קרבן פסח

יב..... דיני צליה

יב..... שלם

יב..... גדר שלם

יב..... צלי אש

יג..... שבירת עצם

יד..... חלקים הנאכלים

יד..... דיני אכילה

יד..... פסח נאכל בב' חבורות

יד..... איסור הוצאה מבית ומחבורה

טו..... פסול יוצא

טז..... גדר חוץ לחבורה

יז..... גגין ועליות

סדר אכילה ..... יח

סדר ההגדה ..... יט

דיני פסח הבא בטומאה ..... כ

טומאת מת ושרץ ..... כ

טומאה היוצא מגופן ..... כ

טבול יום ומחוסר כיפורים דיוב ..... כ

מחוסר כיפורים שלא הגיע זמנו בפסח הבא בטומאה ..... כא

מחוסר כיפורים שאינו יכול להביא כפרה מחמת אונס ..... כא

מי בכלל הרוב ..... כב

היאך מחשבין הרוב ..... כב

טומאת כהנים ..... כג

טומאת כלי שרת ..... כד

עשיית ואכילת פסח הבא בטומאה ..... כד

דרך רחוקה ..... כה

סדר התפילה

לתפילת רבים לבקשת הגאולה השלימה

על פי עצת מרנא החפץ חיים זצ"ל, בספרו חומת הדת (פרק י"ד)

סדר התפילה דלהלן מיוסד על תפילה קדומה שנשלחה מירושלים לבעל
ה'מעבר יבק'

ומיוסדת על פי מאמר חז"ל במדרש שמואל (פרשה י"ג) ובילקוט שמואל (א' רמז
ק"ו) ומובא ברש"י בהושע (ג' ה') שאין מראין סימן גאולה לישראל עד שיחזרו
ויבקשו שלשתן, מלכות שמים, ומלכות בית דוד, ובנין בית המקדש.

ובתחילתו הקדמת הודאה לה' יתברך, ותפילה שיזכו כל ישראל לבקש על זה בלב שלם

החזן והקהל יאמרו פיסקא פיסקא

בצוותא חדא ובשפיכת לב

הודאה להשי"ת,

על שמירתו עלינו לכל אורך שנות הגלות המר

הודו לה' כי טוב כי לעולם תסדו: יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר: ומאמצות
קבצם ממזרח וממערב מצפון ומנים: ויזכר להם בריתו וינחם קרב תסדיו: ויתן אותם
לרחמים לפני כל שוביהם: ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא
נעלתים לבלתם להפך בריתו אתם כי אני ה' אלקיהם: הודו לה' כי טוב כי לעולם
תסדו:

תפילה להשי"ת,

שיזכו כל ישראל לשוב ולבקש בלב שלם את ג' הבקשות

אנא ה' מלא רחמים רחם נא עלינו, ותן בלבנו ובלב כל עמך ישראל לשוב אליך
באמת ובלב שלם כאיש אחד בלב אחד, ויבקשו אותך ה' אלקינו, ואת מלכות בית
דוד משיחך, ואת חבית הגדול ותקדוש שנקרא שמך עליו, בכתוב: אחר ושבנו בני
ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם ופתחו אל ה' ואל טובו באחרית הימים:

בקשת הגאולה בכללות

ה' אלקים צבקות השיבנו האר פניך ונשענה: ומחר לנאלנו נאלה שלמה למען שמך:
 הלא אתה המשוב תחוננו ועמד ושמחו כך: הושיענו ה' אלקינו וקבצנו מן הגוים להדות
 לשם קדשך להשתבח בתהלתך: לאתבה את ה' אלקיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי
 הוא תייד וארד ימיד לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק
 וליעקב לתת להם:

בקשת גילוי כבוד מלכות שמים

אבינו מלכנו, גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והנשא עלינו כל חי
 ותמלוך אתה הוא ה' אלקינו מהרה לברך על כל מעשיך בחר ציון משכן כבודך
 וכבודשלים עיר קדשך בפתוב בדברי קדשך: ומלך ה' לעולם אלקיך ציון לדר ורה,
 תללוקה:

בקשת מלכות בית דוד

רבנו של עולם, הלא ידענו כי בחר אתה בן ישי, ובבן, שמחנו באליהו הנביא
 עבדך, ובמלכות בית דוד משיחך, במהרה יבא ויגל לבנו, בפתוב: ועבדי דוד מלך
 עליהם, ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם: וישבו על
 הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב, אשר ישבו בה אבותיכם, וישבו עליה המה ובניהם
 ובני בניהם עד עולם, ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לו):

בקשת בנין בית המקדש

ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחוננו והאר פניך על מקדשך השמם למען
 ד' (דניאל ט): אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד: בנה ביתך בבתחלה
 ובזמן מקדשך על מבזבו ותראנו בבנינו ושמחנו בתקונו והשב שכנתך לתוכו והשב
 בהנים לעבודתם וליויים לשירים ולזמרים והשב ישראל לגויהם ושם נעלה ונראה
 ונשתתה לפניך בשלש פעמי רגלינו ונודה לך שיר חדש על נאלתנו ועל פדות נפשנו:
 ברך ה' לעולם אמן ואמן: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי:

הלכות קרבן פסח

המ"ב אומר דטעם חיוב קריאה היום כדי שנתפלל שנזכה לעשות פסח בטהרה. מקוים ומצפים שנזכה ליטהר בזמנו, וכבר מז' ניסן צריך לפרוש מטומאת מת, ונקבל הזאה בט' וי"ג, ובערב בדיקת חמץ כל כלל ישראל יטבלו, ויטבילו כל הכלים להיות טהור לקדשים. הנשים ישתדלו ליטהר ולטבול מטומאתן הכי מאוחר ליל י"ג. ובי' ניסן יתחילו לבקור הטלאים כמו שיבואר בהמשך בעז"ה.

החייבים בקרבן פסח

אנשים נשים ועבדים חייבים בקרבן פסח. כל קטן וקטנה שיכולים לאכול כזית צלי אביו שוחט עליהם קרבן פסח, י"א מן התורה, וי"א דרבנן. ולמ"ד דרבנן הא דאין בו איסור משום שלא למנויו, י"א דכל שאינו יכול להימנות אין בו משום שלא למנויו (ראשונים בנדרים לו), וי"א דאכילתו מותר מן התורה משום שה לבית אבות, אלא דאין מנויו מן התורה (ש"מ שם), וי"א דמשום חינוך אין בו משום ספיה (תוס' פסחים פח).

זקן וחולה שיכולים לאכול כזית שוחטין עליהן, אבל לא בפני עצמן. ואם אינן יכולים לאכול כזית בשעת שחיטה או זריקה, אין זורקין עליהן [וזהו שלא לאוכליו. לדעת הרמב"ם אפילו אם יש עוד בני חבורה אין שוחטין לכתחילה לאוכליו ושלא לאוכליו, ולדעת רש"י מותר לשחוט לכתחילה. ולענין האם מותר לזקן וחולה לאכול פחות מכזית, מדברי הגר"ח (פ"ב ה"ו השני) נראה דלא שייך שיהא למנויו, [ואז תלוי בתי' הראשונים, אם א"א לימנות, האם יש איסור שלא למנויו] אמנם החזו"א (בגליון, וזבחים ד' כ') כתב דהוי מנויו, ויכול לאכול פחות מכזית מפסח זה, ואסור לאכול מפחת אחרת. אמנם נסתפק אם הבריא ויכול לאכול כזית האם צריך מינוי חדש].

ואם נראה שבשעת אכילה יהא יכול לאכול כזית, אלא שבשעת שחיטה יש לו בחילות, כתב בספר חסד לאברהם דשוחטין וזורקין עליו כמו ששוחטין וזורקין על טבוי, אבל במהרי"ק ויד אליהו וחזו"א כתבו דאין שוחטין וזורקין, וביאר החזו"א דבעת שלא יכול לאכול הוי דיחוי בגופו כמו ערל וכד', [ודבר זה יתכן, דידוע דביעור הערב רב ועמלק יהיה בערב פסח בשעה ששית כמש"כ ברע"מ פ'

פנחס רמט, ובתיק"ז תיקון כא נא, וזהו שכתוב מצות יאכל לשון עתיד, שיהיה יו"ט מיוחד ביציאה מן הגלות האחרון, ואפשר שבשעת השחיטה יהיה מצב של בחילות מכל מה שקורא מסביב, אף שיהיו ראויים בשעת אכילה].

טמא שרץ וכיוצא בו שטמאין טומאת ערב, אין שוחטין עליהן קודם שטבלו, אבל לאחר שטבלו שוחטין. וטמא מת בשביעי שלו לאחר שטבל, לדעת הרמב"ם אין שוחטין עליו בטומאת מת שהנזיר מגלח עליה, ולתוס' וראב"ד שוחטין עליו. מחוסר כפורים שמסר קרבנותיו לב"ד שוחטין עליו, וצריך שוב טבילה (מדרבנן) לפני אכילה.

ערל אין שוחטין עליו, ומשוך י"א דחייב מדרבנן למול קודם שאוכל [ולכאורה אפשר לשחוט ובלבד שיתקן אח"כ].

מילת זכריו ועבדיו

קיי"ל כר' יהושע, דמילת זכריו ועבדיו מעכב האדון מלשחוט וכן מלאכול [הלכה זו יהיה מאד נוגע, דכיון דיבא משיח הכל עבדים הם לישראל, ויהיו צריכים מוהלים שיודעים למהול גדולים, ויתכן שלא ירצו לימהל כמש"כ בגמ' דנעשו גרים גרורים ושוב יחזרו כיון שרואים מלחמת גוג ומגוג]. **בנים** היינו בנים הקטנים שמוטל עליו למולן, אבל גדול אין מעכב אביו. **אמו** שאינו מחוייב למולו, דעת המהרש"א [יבמות עא:] דמ"מ מעכבה מלעשות ולאכול קרבן פסח, והאו"ז חולק. וכן לענין עבדיה, נחלקו, וי"א [שאג"א סי' נ"ג ומנ"ח מצוה ב] דאשה חייבת במילת עבדיה, ובודאי מעכבה מלעשות פסח. **עבדיו**, הנה יש כמה מיני עבדים, א' שחייב מצות כאשה שנוול משפחה. **ב'** עבד גוי באופן שמחוייב למולו כגון שכבר לגל עמו י"ב חודש. **ג'** עבד גוי באופן שאינו מחוייב למולו כגון שלא קיבל מצות, ומגלגלים י"ב חדש, או אם התנה בשעת שקנאו שאינו מל וטובל, אם מקבל עליו ז' מצות הרי הוא כגר תושב. ד' מעוכב גט שחרור.

עבד שחייב מצות כאשה פשוט דמעכבו מלעשות פסח. **עבד גוי באופן שמחוייב למולו** ג"כ נראה דמעכבו, כמו טבילת אמהותיו שכתב הרמב"ם דמעכב, ולפני הטבילה הם גוים, ואעפ"כ מעכב [וביאר האחרונים דאין החיוב משום דמוטל עליו למולו, אלא משום דיש לו ערל בביתו, ואשה כ"ז דלא טבלה יש לה שם ערל דכל הגוים ערלים]. ואם העבד אינו רוצה למול, לדעת הרי"ף א"א לכופו בע"כ, ולדעת רש"י יכול להטבילו בע"כ, וכתב הטור ביו"ד סי' רס"ז דה"ה דיכול

למולו בע"כ, ולפ"ז לכאורה לרש"י מעכבו מפסחו, והק"נ [יבמות פ"ד ס' לח' אות ת], כתב דגם רש"י מודה דאינו יכול למולו בע"כ. ובאופן שאינו מחוייב למולו כגון שהתנה, כתב המנ"ח מצוה יז' דאינו מעכבו מלעשות פסח, אמנם בערוך השולחן ס"ל דאפילו כה"ג מעכבו. ובשאג"א ס' נ"ג כתב דלא מיבעיא באופן שמותר לקיימו דאינו מעכבו מפסח, אלא אפילו באופן שאסור לקיימו אינו מעכבו, דזהו כאיסור אחר שעובר, ואינו מעכבו, וגם בשפחה שלא טבלה רוצה לחלוק על הרמב"ם. מעוכב גט שחרור דהיינו שהפקירו ולא נתן לו עדיין ג"ש, איתא בירוש' דאינו מעכבו, ובמנ"ח מצוה יז' מפסק דאפשר דהבבלי חולק.

טבילת אמהותיו מעכב כנ"ל. ועבדיו שמלו ולא טבלו, דייקו האחרונים מהרמב"ם דאינו מעכב, והטעם דכבר ירדה שם ערלות ממנו ע"י המילה, הגם שלא טבל, אע"פ שהוא עדיין כגוי. והביאו שכ"כ הרשב"א יבמות עא, וי"א שגם טבילת עבדיו מעכב [מנ"ח בהגהות לרמב"ם].

עבד שנתגייר מהול לכאורה הטפת דם ברית מעכב האדון מלעשות קרבן פסח, דעדיין שם ערל עליו, כמו בשפחה. ויש מחלוקת היכן הוא הטפת דם ברית, למנהג העולם שורטים שריטה למטה מהעטרה, ולחזו"א בראש הגויה.

ואם נאנס מלמול כגון שהיה בבית האסורים, איתא בגמ' לחד תי' דפטור, ויכול לעשות פסחו, וכתב המאירי דכן הלכה, ומהר"י קורקס כתב בדעת הרמב"ם שהשמיט תי' זה, דאפשר דלא פסק כן להלכה.

לקיחת הטלה

כשר לכתחילה מיום ח' והלאה, וצריך להיות בתוך שנתו.

ביקור ד' ימים

אין דין מקחו מבעשור לדורות, ולגירסא דידן צריך ביקור ד' ימים, ולרמב"ם אין צריך. י"א דהד' ימים מתחיל בי' ניסן, וי"א בי"א. החזו"א הסתפק אם צריך ביקור כל יום מהד' ימים, ומלשון רש"י משמע דצריך. אותן ד' ימים אין מניחו לילך בעדר, ולראשונים הביקור מעכב, וי"א דאינו מעכב. לפי החזו"א גם אם יש מום עובר נחשב אינו מבוקר. והא דחותכין יבלת י"ל זהו לפי השיטות דביקור אינו מעכב (דהוא מחלוקת תנאים ע' מלבי"ם ויקרא אות כג), ועוד י"ל דכיון בידו להסירו בכל עת גם החזו"א יודה דנחשב מבוקר.

מינוי

צריך לימנות על הקרבן קודם שחיטה. מינוי זה כידוע מחלוקת מה היא, לדעת הגרי"ז הוא קנין ממון ולא סגי שהוא מתכפר, ולדעת החזו"א ועוד אין צריך קנין ממון. בפסקי תוס' קידושין איתא דהמינוי ע"י זכיה וקנין ולא ע"י דיבור גרידא, והאחרונים כתבו דפשטות הסוגיות משמע סגי בדיבור גרידא, ותלוי במחל' הנ"ל. אפשר לימנות ולימשך עד השחיטה [וזה מאד נוגע, כל הנכדים של התו"ט ירצו לאכול עמו, או אפשר עם דוד המלך, ואולי עם הרמב"ם, ואפשר עם ר' יוחנן, או עם אברהם אבינו, או חוני המעגל וכו', וצריך שיהיה לכל אחד כזית, וזה יהיה כמו חברותא טומלט].

לאחר שמשכו הבעלים ידיהם, דעת המלבושי יו"ט, דעדיין יכול למנות אחרים או הוא עצמו לימנות עליו, דהוא עדיין בעל הקרבן. והנה אם כולם משכו ידיהם מבואר בתוס' עג: דתו לא חזי לפסח, וביאר המקד"ד [קדשים סי' ג] משום דאין כאן בעלים שימנה אותן, משמע דחולק על המלבושי יו"ט, אמנם כבר נתקשו האחרונים בזה, למה לא נשאר אצלו עדיין הקנין ממון, וכמו במותר הפסח דיכול למנות אחרים אחר שכבר יצא, דהוא עדיין הבעלים על הקרבן הגם שאינו מנוי עליו. ואת דברי התוס' יישבו באופנים אחרים למה אם כל המנויים משכו ידיהם הקרבן נפסל.

אם נמנו מאות אנשים על קרבן אחד, הראשונים שיש להם כזית יוצאין, והאחרונים שאין להם כזית לרבנן לא יצאו וצריכים לעשות פסח שני, וכ"פ הרמב"ם, ולר' נתן בדיעבד יצאו דאכילה לא מעכבא, וכן פסק באו"ז.

אין נמנין על ב' פסחים כאחת, אלא קודם צריך לימשך ידו ושוב למנות על האחרת [כ"כ רש"י, אמנם בירוש' איתא דיכול, ושוב ימשוך לפני שחיטה, ואם לא משך ידו לפני השחיטה כתב הרמב"ם דיצאו לבית השריפה]. וכן כשרוצים לימשך צריכים ליזהר שלא ימשכו כולם בב"א דאל"כ ידחה הקרבן, ולר' יהודה צריך שישאר אחד מבני חבורה הראשונים, וכן פסק המאירי ואו"ז. אמנם בתחילה אפשר להקדיש טלה סתם בלי מנויים, ואז למנות עליו מי שירצה [ובזה מתורץ הא דאמר ר' יהודה המוצא טלה שלושים יום קודם החג הרי זה פסח, והיאך ישתמש בו, הרי אינו יודע בעלים הראשונים ומסתמא משכו ידיהם ונתכפרו

באחר, אלא היו מקדישים סתם וכמבואר בירו' הולך לו אצל מוכרי פסח, ושוב נמנים עליו].

אין להפריש טלה עבור חבירו בלי ידיעתו [נדרים לן]. חבורה שאבד פסחה, או נתערב פסחה עם חבורה אחרת מבואר במשנה באריכות.

בניו ובני ביתו

הקטנים נמשכים אחר האב בע"כ, אבל הגדולים אין האב יכול למנותם בע"כ, אבל מן הסתם כל זמן שלא מיחו הם יוצאים בשלו [ומיירי שידעו ושתקו]. אשתו יכולה למחות, וכ"ז שלא מחתה אוכלת משל בעלה. אם שחט עליה אביה ובעלה, יש כמה שיטות בזה, אם הוא רגל ראשון אחר חופתה.

איסור שחיטה על החמץ

אם יש לאחד מבני חבורה חמץ, השוחט הזורק והמקריב עובר בל"ת. והגם שבודאי כל אחד יבער חמצו מקודם, מ"מ יש אופנים שאין עובר משום בל יראה, ועובר משום לא תשחט. א) משהה ע"מ לבער דדעת תוס' כט: דאינו עובר, מ"מ כתב השאג"א [סי' ע"ח] דבשוחט על החמץ עובר כה"ג. ב) אם יש לשנים מבני החבורה כל אחד חצי זית בכל אחד נסתפקו האחרונים, ודעת השו"מ [מהדו"ת ח"ג סי' ק"ז] דעובר.

סדר הקרבת קרבן פסח

מצוה על הבעלים לשחוט, ואפשר לעשות שלית, ואם לא עשה שליח אינו מעכב. אחר שפיכת הדם על קיר המזבח, הבעלים מפשיטים כל העור, מתחיל מרגליו, לרש"י [שבת קלג:]: מפשיט עד החזה, ומוציא האימורים, ולרמב"ם קודם מפשיט כולו, ואח"כ מוציא האימורים. וממחה את קרביו להוציא כל הפרש [וזוהו סדר הריב"ן, וכ"כ היעב"ץ, אבל במתני' וירוש' ורמב"ם הסדר קודם ממחה הקרבים, ושוב מוציא האימורים להקטיר, שלא יוציא האימורים מזבח מנוול]. במשך השחיטה וההקרבה הלויים קוראים ההלל, ולרש"י גם כל הכתות קוראים ההלל.

אח"כ יצאו בשמחה לצלות פסחיהן. צריכים מליארדי תנורים, דאין צולין ב' פסחים כאחת מפני התערובת. וכל אחד לוקח בערך שעה.

דיני צליה

שלם

מצוה לצלות הפסח שלם כדכתיב ראשו על כרעיו ועל קרבו, וכדתניא בתוספתא [פ"ה ה"ן], ומבואר בגמ' עד' דמצוה לעשותו מקולס. ובגמ' עה' הביאו הברייתא בלשון אחר חתכו ונתנו ע"ג גחלים וכו', ותוס' עד' הביאו ראיה משם דהמצוה הוא רק לכתחילה ובדיעבד אינו מעכב. וכן לשון הרמב"ם [פ"י הי"א] ואם חתכו חתיכות חתיכות כשר ובלבד שלא יחסר אבר. אמנם תוס' דייקו מרש"י שפי' חתכו שלא הבדילו לגמרי, דס"ל לרש"י דדין שלם מעכב, וכ"כ המאירי דאם אינו שלם לא קיים מצות אכילת פסח. ובתוספתא רצה מנתחו ומניחו אבר אבר ע"ג גחלים [בחסדי דוד פי' כרש"י דאינו מבדילו לגמרי, ולהכי מותר לכתחילה, ובמנחת יצחק פי' דלא מצא שפוד ארוך או תנור גדולה, ושעה"ד כדעבד דמי, וכ"פ בחזו"י].

גדר שלם

כבר פתחו את הבטן להוציא את האימורים שקרבים על גבי המזבח. בני מעים [לדעת הראש יוסף גם הכבד בכלל] מוציאים ומנקים ותולין חוצה לו וכן הכרעים. גיד הנשה ושמונו, מחלוקת הרמב"ם וראב"ד אם מוציאים קודם הצליה, קרומי חלב דרבנן לדעת הכ"מ גם לרמב"ם מוציאים, ולפי הב"ח אין מוציאים, אלא אחר הצליה זורקים.

בפשטות רק חסר אבר נחשב שאינו שלם, אמנם מבואר בתוס' הר"ש דאפי' נחסר כדי קליפה נחשב חסר. וכן מבואר במאירי דהא דאין מוציאים שמונו של גיד, משום דנחשב חסר. ואבר שנחתך ומעורה בחוט השערה בפשטות לא נחשב חיבור כמו לענין טומאה ולחם משנה, אמנם בחי' רמ"ש נקט דאפילו מחובר כחוט השערה נחשב שלם וכשר לכתחילה [עכ"פ לדעת רש"י].

צלי אש

ולא צלי מחמת ד"א, לכן צריך שפוד של עץ, וליזהר שלא יגע בדופנו של תנור או האסכלא, ואם נגע יקלוקף את מקומו [וישרף כדין קדשים פסולים].

הלכות קרבן פסח יג

גחלים שעממו לא נחשב אש. וכ"ש אם גרף הגחלים. גחלת של מתכת לא נחשב אש, מאירי וליקוטי הלכות, ובדעת הרמב"ם האחרונים דנו דאפשר דס"ל דנחשב עץ.

נטף מרוטבו על החרס וחזר יטול את מקומו. לתוס' רי"ד ולכמה ראשונים הבעיא היא רק על הרוטב שנצלה מחמת ד"א, והבשר אסור רק מפני שנבלע בו הרוטב, ולסמ"ג ומהרש"ל הבעיא היא גם על הבשר שנצלה מחמת הרוטב ונחשב כצלי מחמת ד"א. ולרמב"ם דרך אחרת מפני שרוטב שפירש לא נחשב בשר צלי [י"א הנקודה שזה אינו בשר, וי"א דאינו צלי דבר קשה שייך צלי ולא מרק]. ונפ"מ לדעה הראשונה דוקא כשדפנות התנור חם, ולרמב"ם אפי' קר.

אחר שנצלה כל צרכו [דהיינו שאינו נא, י"א כמאב"ד וי"א כל צרכו] שוב אינו נפסל ע"י צלי מחמת ד"א.

צריך להיות קצת מומחה בצליה, שהרי נא אסור [י"א כנ"ל וי"א כנ"ל] ואם הוא חרוך יוצא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור [ובשם מהר"ם מרוטנברג דעובר עשה דצלי אש]. ואם באמצע אכילה רואה שחלק הפנימי עדיין אינו צלוי כ"צ, יקלוף את החיצון ויחזיר הנשאר לתנור. וצריך זהירות בזה, דחצי שיעור אסור מן התורה.

תוחבין השפוד ופיה למטה וקיסם באף כדי שיזוב דמה. וצריך לרחוץ קודם בית השחיטה משום דם בעין

שבירת עצם

שיעור שבירה הוא בחגירת צפורן [חולין יז,; והרמב"ם השמיטו וכתב המאירי דהרמב"ם ס"ל דוקא שבירה גמורה], וצריך ליהרר מאד בעת שחותכים בפרט בכבשים הקטנים שעצמותיו רכין. וכל שבירה [שריטה כחגירת צפורן] הוא לאו בפנ"ע. גידים אין בו משום שב"ע. שריפה לאו בכלל שבירה, מ"מ מדרבנן אסור לשרוף עצם כדי להגיע למוח. עצמות הרכות הנאכל בשור ע"י שלקא, לדעת הרמב"ם אין בו משום שב"ע אלא נידונין כבשר, ובליקוה' מסתפק אם רש"י וראב"ד מודים לזה.

איסור שבירה הוא דוקא עצם שיש עליו כזית בשר בין בפנים בין בחוץ. אין עליו בשר לדעת המל"מ איסורא מיהא איכא מדרבנן, ובאבן האזל [פסה"מ פי"ט

ה"ט] נקט דאיכא איסור דאורייתא. ובמנ"ח [מצוה טז] כתב דמותר לכתחילה וכן מוכח בגמ'. ואם יש עליו פחות מכזית בשר, לשון הגמ' משמע דשרי, ומהר"ם שיק (תרי"ג מצות טז) מצדד דאסור משום חצי שיעור.

איסור שבירה הוא אפילו לאחר זמן אכילה, וביום ט"ז כששורפין הנותר שורפין העצמות.

חלקים הנאכלים

יש 75 חלקי הבהמה, וצריך בקיאות מה ראוי לאכילה שמחויבים לאכול, ומה אין צריך לאכול [כגון עינים] מפני שאינו למשחה, וכל הקרומים שאינם נאכלים מדרבנן, ומה נחשב עצם דאין בו משום נותר. וכדאי מאד לעבור על קונטרס ההנהגה באכילת פסח ממכון תורת הקרבנות.

דיני אכילה

פסח נאכל בב' חבורות

בבית אחד יאכל, לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, ועצם לא תשברו בו. וכתוב על הבתים אשר יאכלו, מחל' בברייתא פו., לר' יהודה פסח אחד נאכל בב' חבורות ואפי' בב' בתים, אבל אדם אחד אינו אוכל בב' מקומות, ויאכל קאי אגברא, ולר"ש הפסח נאכל בב' מקומות, אבל אין לחלוק הפסח לב' חבורות. ומתני' כר"י דתנן שתי חבורות האוכלות בבית אחד, והיינו פסח אחד. ולדעת רוב המפרשים הרמב"ם פסק כר"י [והמאירי כתב דיש להחמיר גם כר"ש].

איסור הוצאה מבית ומחבורה

ובגמ' פה, איתא דלא רק להוציא מן הבית אסור, אלא גם מחבורה לחבורה דכתיב חוצה, ופירש"י חבורה של ב' פסחים, [והמהרש"א ותויו"ט ועוד העירו ע"ז, וכתבו דמתוס' ומרמב"ם מבואר דאפי' פסח אחד, ויש שפירשו דגם רש"י מודה בדעת ר"י דאסור להוציא פסח אחד מחבורה לחבורה], וכתב רש"י תן חוצה ל"ג. ומבואר בגמ' דאם יצא נפסל ואסור לאכול ופ' רש"י [צה.]. ורמב"ם [פ"ט ה"ב] משום בשר בשדה טריפה.

עוד איתא בגמ' המוציא מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיעשה עקירה והנחה כשבת. ומבואר בתוס' גם לגבי ההלכה של אגד כלי, כל שאינו נחשב הוצאה גבי שבת אינו חייב.

וברמב"ם פ"ט ה"ג גרס תן חוצה, וכתב שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד צריכה כל חבורה מהן לעשות לה היקף שנ' מן הבשר חוצה, מפי השמועה למדו שצריך ליתן חוצה למקום אכילתו, ואלו הופכין פניהם וכו' עכ"ל. והכ"מ נסתפק אם הכוונה שזהו החוצה, או חוץ מההיקף צריך גם להפוך פניהם. עכ"פ הרמב"ם גרס תן חוצה, ומשמע דזה לא היכר בעלמא, אלא התורה מצווה להגביל ולסמן המקום כשיש ב' חבורות בבית [דבחבורה אחד אגף הבית הוא הגבול, ואגף עצמו כלחוץ], ועל ידי זה אם הוציא מהמקום נעשה כמוציא מחבורה לחבורה.

ורש"י לשיטתו שלא גרס כן פי' המשנה [שתי חבורות שאוכלות בבית אחד, אלו הופכין וכו'] דהוא רשות להפוך פניהם, דאע"פ שנעשים ב' חבורות עיד"ז מ"מ שרי, וכן פי' גבי כלה. והרמב"ם לשיטתו פי' כלה הופכת את פניה כפי' התוס' שהוא דין מפני הצניעות, או שמוותר להפוך באמצע אכילה. ולפי רש"י יוצא חומרא דכל שהופכים פניהם אפי' מסיבה צדדית נחשב כב' חבורות, ולרמב"ם אין מקור לזה, ומסתבר דאפילו לרש"י דוקא כשרוצים לעשות ב' חבורות, ולא אם אין מקום בשולחן אחד.

פסול יוצא

ויש לשאול מה הדין אם עשה עקירה לחבורה אחת וחזר למקומו, האם נפסל כמו כל יוצא, או צריך הנחה. ונחלקו בזה רבותינו, דעת הצ"ח דנפסל כמו כל יוצא, דאין צריך מעשה הוצאה ואפי' ע"י קוף, כל שנמצא חוץ למחיצתו נאסר. וראיה מהדין של בשר שיצא מקצתו קולף, ופי' הרמב"ם שם דאפילו מחבורה לחבורה, הגם שאגוד בפנים, אלא צ"ל דרק לענין חיוב בעי הוצאה כשבת. והמנ"ח מצוה טו' חולק דפסח נאכל בכל ירושלים, א"כ מה שייך לומר שהוא יוצא, אלא דוקא כשעבר משום לא תוציא [שעשה הנחה] אז ממילא נחשב כיוצא. והא דאבר שיצא מקצתו, י"ל כפירש"י פד: דמיירי חוץ לירושלים. ועוד ראיה מירושל' שאין מוציא אחר מוציא, שכבר נפסל ואינו חייב רק אם הוציא פסח כשרה, ואילו לצ"ח כל פעם שמוציא הרי נפסל טרם שהניח, והיאך שייך לחייבו על ההנחה. והחזו"א נוטה לדעת הצ"ח וכתב דמוציא שאני דבהכי חייביה רחמנא. עכ"פ

נראה דרש"י והרמב"ם לשיטתם, דרש"י ל"ג תן חוצה, ואין דין של חילוק מקומות, ולהכי אבר שיצא מקצתו לא נפסל, אם לא עשה הנחה, ואז נפסל משום שעבר כנ"ל, ולרמב"ם דגרס כן יש דין חילוק מקומות גם בין חבורה לחבורה, ואבר שיצא מקצתו נפסל הגם שאגוד.

גדר חוץ לחבורה

בירושלמי, נמנו על הפסח ויחיד הוציא נפסל משום יוצא מחבורה לחבורה, אבל ב' וג' פטורים דראויים להמשך אצלן, אבל עוברים בעשה משום ב' מקומות. דהיינו כל האיסור שייך רק ביחיד דזה נחשב שהוציא מהחבורה, אבל שנים וג' ההן הן החבורה מפני שראויים לימשך אצלן ולא נחשב כיוצא מן החבורה, אלא החבורה עברה למקום אחר. וכתב המלבי"ם דבזה מדוייק שינוי לשון הפסוק גבי לא תוציא נאמר בלשון יחיד, ועצם לא תשברו בו בלשון רבים, דהאיסור שייך רק ביחיד. והחזו"א הביא דברי הירוש', ומשמע דס"ל כן להלכה. אמנם ברמב"ם לא מובא. ובהמשך הירושל' איתא דיחיד שהוציא חוץ לחבורה פטור מפני שראויים לימשך אצלו. וזה פלא דא"כ אין כאן איסור כלל! והק"ע לא גרס לה, והפ"מ כתב דהאי יחיד מייירי ביחיד חשוב [כמו בעל הסדר] דראויים לימשך אצלו. והגר"ח קפ"י דהוא קושיא, שגם ביחיד שייך לומר כן, אלא ודאי שזה אינו ואין חילוק בין יחיד לרבים, וכל שהוציאו נפסל. ועוד פריך שם דגם לענין ב' מקומות לא יחשב אם ב' הוציאו. עכ"פ הרמב"ם לא הביא הירו' או מפני שסובר שהבבלי חולק, או שפי' הירוש' כהגר"ח ק. ולכאורה יש מקום לומר דתלוי במחל' רש"י ורמב"ם, דלרמב"ם דיש דין תן חוצה, לא מסתבר לחלק מפני שהחבורה יכולה לימשך, דמ"מ עברו הגבול, ומש"ה השמיט הירוש', אבל לרש"י שאין דין מקום אפשר לומר כירוש' דהחבורה אינה תלויה במקום.

עוד נחלקו האחרונים בדין מוציא מחבורה לחבורה האם הוא דוקא לחבורה אחרת, או אפי' חוץ למקום חבורתו, כגון בצד המיחם, ודעת החזו"א דהעיקר הוא שהוציא חוץ מהחבורה, אבל המנ"ח הביא ראייה דדוקא לחבורה אחרת מהא דשמש קופץ פיו, ופ"י הרמב"ם ומקורו מהתוספתא דמייירי כשיש אוכל בפיו, וקתני דאסור לבלוע עד שיחזור למקומו, משום ב' מקומות, וקשה למה לא נפסל משום יוצא מחבורתו, וע"כ כנ"ל דדוקא לחבורה אחרת. והחזו"א כתב דבשר שבפיו הוי כבשר שכבר יצא מתוך החבורה, וכשהוא יוצא הוי כעין שנים שהוציאו [שמבואר בירוש' דלא נחשב כיוצא מתוך החבורה, וה"ה כאן כיון דמקומו בפיו

הלכות קרבן פסח יז

(כעין שמצינו אינתק למצותה), לא נחשב כהוציא ממקומו], ומ"מ אסור משום ב' מקומות. והחזו"א נסתפק מה הדין בהכניסו למגדל, האם זה נחשב חוץ לחבורתו, ולמנ"ח ודאי ליכא לאיסתפוקי דאין זה חבורה אחרת. ולכאורה כ"ז לשיטתם, דלחזו"א דאזיל בשיטת הרמב"ם דאיכא דין תן חוצה, העיקר הוא שיצא חוץ למחיצתו, והמנ"ח אזיל בשיטת רש"י דאין כאן מקומות חלוקות, ורק אם יצא לחבורה אחרת אסור.

הא דאסור להוציא מחבורה, כתבו האחרונים דמסתבר דוקא כשכבר התחילו לאכול [וכן איתא בתוספתא], ואפילו התחילו קצתם לאכול, ובא אחד שלא אכל עדיין, ורוצה לאכול במקום אחר, הרי טרם שהתחילו הרי הפסח נחלק לב' חבורות, והאיסור שייך רק לזה שכבר התחיל לאכול. והעירו האחרונים דמדברי תוס' פו: משמע אפי' לא התחילו לאכול, אלא חלקו על מנת לאכול, כבר נקבע חבורתם ושוב א"א להוציא.

ודע דאיסור הוצאה הוא רק בליל ט"ו בזמן אכילה כמש"כ בתוספתא ורמב"ם פ"ט ה"א. ובפיה"מ כתב הרמב"ם דגם מבעו"י נפסל אם הוציא, וי"א דט"ס הוא, וי"א דחזר בו, ויש מתרצים בעוד אופנים.

לסיכום: מחל' רש"י ורמב"ם אם הופכים פניהם נחשב לב' חבורות, מחל' ביוצא מחבורה לחבורה אם נפסל בלי הנחה, דיון אם פוסקים כירוש' דדוקא אחד המוציא, ואם דוקא בהוציא מחבורה לחבורה אחרת, וכל זה תלוי במחל' רש"י ורמב"ם בדין תן חוצה.

גגין ועליות

רש"י, ר"ח מאירי ור' יונתן ות' בשבועות יז: פי' גגין ועליות לא נתקדשו לאכילת קק"ל, וכפשטות הגמ' דפריך מפסח היאך אכלו באיגרא. אמנם לשון הברייתא כאן ובשבועות שם דאין אוכלים ק"ק ואין שוחטין שם קק"ל משמע דאוכלים קק"ל, וגם מסברא צ"ע כמו שהקשה האו"ש בית הבחירה פ"ו דכל אויר ירושלים נתקדש עד השמים, ותקרה יפסיק, והמוציא לעליה הוי כמוציא חוץ לירושלים? והרמב"ם בכמה מקומות השמיט דין זה לגבי קק"ל, ובהלכות ק"פ פ"ט היסב הדין לענין אחר, דלא נחשב בבית אחד, רק עובי החלונות ועובי החומה, אבל לא הבית והעליה. והא דפריך מכזיתא פסחא באיגרא, דס"ד דהתחילו לאכול למטה ועלו לאגרא, ואם לגבי קדושת עזרה אין הגגין בכלל, א"כ

מסתמא לא נחשב כבית אחד, ועל זה תי' אה"נ לא הוציאו מהבית לאגרא, רק אח"כ עלו, והיו אלו שהתחילו לאכול למעלה ג"כ. כן פי' המרכה"מ דעת הרמב"ם הובא בד"א סופ"ב דמע"ש. וכן דעת הרשב"א בתש', וכן פירש המהרש"א מכות יב' בתי' השני בתוס' שם. ולקוטי הלכות פסק כתוס'.

סדר אכילה

יש הרבה שיטות בראשונים בסדר האכילה. לדעת תוס' ועוד ראשונים הפסח נאכל בסוף הסעודה, אחר החגיגה, ולדעת הלל אוכל מתחילה מצה [ואינו יוצא כעת מצות מצה, ואם אוכל מצה שיוצא בה מברך עכשיו על אכילת מצה, ואם אוכל מצה שאינו משתמרת או סופגנין אז מברך רק לבסוף על אכילת פסח מצה ומרור], ולסוף הסעודה כורך פסח מצה ומרור ביחד, וזהו המצה דאורייתא. ולרבנן לפי תוס' ורמב"ן ועוד, המצה כבר יצא מן התורה כשאכל תחילה, ולבסוף הסעודה אוכל רק פסח, ולדעת הרא"ש גם לרבנן צריך לאכול מצה ומרור עם הפסח אבל לא ביחד כמו הלל. ונחלקו הראשונים אם רבנן מודים להלל, לרשב"ם רבנן חולקים דמצוות מבטלות זו אז זו, ולתוס' רבנן מודים להלל דיצא.

ולפ"ז לדעת הב"ח דבזמן המקדש חששו לשניהם, [מסתמא יוכרע], א"כ קודם צריך לברך על אכילת מצה [לרבנן יוצאים עכשיו מצות מצה, ולדעת רש"י ותוס' מכויין לפטור המצה הנאכלת עם הפסח, דזהו העיקר לדעת הלל], על אכילת מרור [ומכויין כנ"ל], קרבן חגיגה, קרבן פסח, ואוכל כל צרכו, ואח"כ כורך כזית מכל אחד.

ולדעת הרא"ש דגם לרבנן צריך לאכול המצה ומרור ביחד עם הפסח ולא בב"א, א"כ אינו מברך בתחילה על אכילת מצה, אלא המוציא [על מצה עשירה], ואח"כ מברך על החגיגה ואוכל, ואח"כ מברך על אכילת מצה ואוכל כזית, על אכילת מרור ואוכל כזית, על אכילת פסח ואוכל כזית, ושוב כורך שלשתן.

ולדעת תוס' דלכ"ע אם עשה כהלל יצא, מברך המוציא, ואח"כ על הזבח ואוכל החגיגה, ואוכל כ"צ, ואח"כ כורך פסח מצה ומרור ביחד ומברך על אכילת פסח מצה ומרור.

ודעת הרמב"ם ומאירי דאוכלים הכזית פסח פעמיים, וקודם מברכים על

הלכות קרבן פסח

יט

אכילת מצה ומרורים וכורכן להלל, [ולדעת הרמב"ם לא היה כורך הפסח ביחד עם המצות ומרורים], ואח"כ מברך על הזבח, ואוכל כזית מהחגיגה, ושוב מברך על הפסח ואוכל כזית פסח, ואוכל כל צרכו מהחגיגה ושאר דברים, ולבסוף הסעודה אוכל כזית פסח על השובע.

דעת המרדכי דבזמן המקדש, מיד אחר כרפס, הוא רחצה ומביאים ב' מצות [עשירה, דאינה יוצא כעת], ומברך המוציא, ואוכל כל צרכו, ושוב מברך על החגיגה, ואח"כ מביא מצה אחת וחוצהו וגופו של פסח, ואומר עליו ההגדה, ואם לא שמר ידיו, מטביל ידיו ומברך על אכילת מצה, ועל אכילת מרור, ועל אכילת פסח, ושוב כורך שלשתן [לדעת הב"ח דחוששין לשניהם, ולדעת תוס' אפשר לעשות מיד כהלל].

לרוב פוסקים הפסח צריך הסיבה, והפמ"ג כתב דלדעת הרמב"ם אינו מיסב כשאוכל קרבן פסח.

סדר ההגדה

אחר קידוש וורחץ הביאו לפניו ירקות וגופו של פסח ובשר חגיגה.

י"א במה נשתנה הלילה הזה כולו צלי.

מוסיפין בשעה שיש 'פסח' מצה ומרור, י"א שמגביה הפסח כשאומר פסח זו, ולכאורה נוסף על שפסח על בתי אבותינו במצרים, כמה מילים על גאולה האחרונה.

לא נאמר כן יגיענו וכו', רמב"ם.

מטביל ידים ברחצה כדי לאכול הקרבן פסח.

אסור לאכול אחר קרבן פסח באחרונה.

צריך לגמור לפני חצות, ואח"כ מטמא את הידים, וצריך להעביר הכל מעל השולחן, אפילו בשר חגיגה שעדיין לא נעשה נותר [למ"ד דשלמים הוא].

לא נאמר לשנה הבאה בירושלים! אלא ושם נשיר שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשינו, השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, ונשיר ונספר בחסדי ד', עד

הבוקר שנלך לקיים מצות ראייה, וכל כלל ישראל יבואו לבית המקדש להתפלל שחרית, ולהקריב קרבן ראייה שמחה וחגיגה.

דיני פסח הבא בטומאה

טומאת מת ושרץ

כתיב איש כי יהיה טמא לנפש, ודרשינן איש נדחה ואין ציבור נדחין, ודוקא לנפש עבדי בטומאה, אבל שאר טומאות אין נדחין. דעת הרמב"ם [פ"ד ביאת מקדש הי"ב] דלגבי הקרבה או כניסה לעזרה, דוקא טומאת מת [אפילו אין הנזיר מגלח עליה, או טבו"י בז' שלו, או אפילו ראשון כגון מגע טמא מת, חזו"א] הותר בציבור, ולא שאר טומאות אפילו מגעי שרץ [וממילא מחויבים לטבול, ואם לא טבלו חייבים כרת, פסחים סט:], ורק לגבי אכילה פסק [פ"ז קרבן פסח ה"ח] דהותר לכל מי שאין הטומאה יוצא מגופו. ונחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם, כשרוב ציבור טמאי מתים, והפסח בא בטומאה, האם אותם טמאי שרץ יכולים לעשות בטומאה או לא [דעת הצ"ח (סז' ד"ה ואמנם) דאם היו טמאים בשעת שחיטה אינן עושין, ורק אם היו טהורים בשעת שחיטה, ושוב נטמאו בשרץ מותרים לאכול, ובאבן האזל (ביאת מקדש פ"ד הי"ב) כתב דפסח הבא בטומאה מחמת שרוב ציבור טמאי מתים, מותרים הטמאי שרץ לעשות ולאכול], ולדעת אותן אחרונים דהותר היינו רק לאכילה, אבל אסורים ליכנס לעזרה. אמנם דעת רש"י ותוס' דגם לגבי עשיה, הותר בציבור כל מי שאין הטומאה יוצא מגופו [והחזו"א (זבחים ד,ו) האריך לתמוה על הרמב"ם ומצדד דט"ס הוא].

טומאה היוצא מגופו

זב נדה וילדת אינן עושים ואוכלים בטומאה, ואפילו בפסח הבא בטומאה [פסחים צה:].

טבול יום ומחוסר כיפורים דזב

טבול יום דזב שראוי לאכול לערב, וכן מחוסר כיפורים דזב שמסר הקינים לב"ד של כהנים, מבואר במתני' וגמ' צ' וכן פסק הרמב"ם בפ"ו ה"ד, דשוחטין וזורקין עליהם בפסח הבא בטהרה, וממילא בציבור [רוב הציבור מחו"כ] לא עבדי בטומאה.

מחוסר כיפורים שלא הגיע זמנו בפסח הבא בטומאה

יולדת שטבלה ומחוסרת כיפורים היא וערב פסח היא יום מ' דלא שייך שתביא כפרתה, הוא נידון בגמ' כריתות י' האם טבו"י דזב, וכן מחו"כ דזב כזב דמי או לא, לגבי האם מותרים לאכול בפסח הבא בטומאה. ותוס' זבחים יז: בשם ר' חיים כתב דלמ"ד כזב דמי אין שוחטין וזורקין עליו, כמבואר בכריתות י', ובציבור נחשב כזבין ואין עושיין את הפסח. וכתבו הברכת הזבח ופנים מאירות, דמתני' דקתני שו"ז על מחו"כ כמ"ד לאו כזב דמי, אבל למ"ד כזב דמי, אע"ג דיכול ליטרה, רחמנא דחייה דאקרי טמא. ובצאן קדשים לא נח"ל דדברי רבא בכריתות הוא נגד סתם משנה בפסחים, לכן הגיה בתוס' דדוקא לגבי אכילה אסור לאכול, אבל לגבי שו"ז אין נפ"מ בין למ"ד כזב דמי או לא, דאפי' למ"ד לאו כזב, צריך למוסרו דלמא פשע, ולמ"ד כזב כיון דמסרו ודאי לא נחשב כזב, וכל הנידון אם הוא כזב כגון שלא מסר, וזהו סוגיא דכריתות אם יכול לאכול. וכעין זה כתב החק נתן, דאם מסר קינו ודאי לא הוי כזב, והנידון הוא אם לא מסר, אם יכול לאכול בפסח הבא בטומאה. והרמב"ם לא פסק להדיא מה דינו [היכא שלא מסר], ובעין משפט ציין לדברי הרמב"ם דשוחטין וזורקין על מחוס"כ, ש"מ דפסק דלאו כזב דמי. וזהו כדעת הפנים מאירות דלמ"ד כזב דמי לא מהני דמסר קינו. **לסיכום:** באופן שיכול למסור קינן ויקריבו הרמב"ם פסק דשו"ז, ואם רוב הציבור טמאי מתים, והפסח בא בטומאה, אותן הנשים מותרות לאכול הפסח. ואותן הנשים שעדיין תוך מלאת ואינן יכולות להביא קרבן, הוא מחל' בגמ' כריתות, ולפי הפנים מאירות ועין משפט יש לנו פסק מהרמב"ם שיכולים לאכול בפסח הבא בטומאה, ולפי הצאן קדשים וח"נ, וכן הקרן אורה, אין לנו פסק מהרמב"ם.

מחוסר כיפורים שאינו יכול להביא כפרה מחמת אונס

ובאופן שרובן יכולות למסור קינן, אבל לא יספיקו מחמת הזמן או חוסר קינים, מבואר בחידושי הגרי"ז על קידוש החודש דכיון דבעצם ראוי להקריב דמחוסר כיפורים דזב לאו כזב, אלא דאינו יכול לאכול מחמת אונס, ולאו מחמת טומאה, ואינו יכול להקריב הפסח משום דאכילת פסחים מעכבא, וא"כ גם בציבור לא דחי כה"ג, אמנם אם בין כך הפסח בא בטומאה מחמת טמאי מת, א"כ אין עיכוב מצד אכילה בטומאה, ואפילו לא יספיקו הנשים להביא קיניהן מחמת אונס, יכולות [אותן שכבר הגיע זמנם עכ"פ] לאכול. [ואותן שלא הגיע זמנם תלוי במחל' הנ"ל והגרי"ז נראה דנקט דגם זה קיי"ל לאו כזב דמי].

רובן טמאי מתים ונעשו זבים, מחל' בזבחים לב: אי אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי, ולפ"ז הרי רוב נשים כבר נטמאו במת קודם שהגיעו לראות [וכן משמשת ופולטת], א"כ יש מקום לומר דאם לא יספיקו הנשים ליטהר, מ"מ יהיה דין פסח הבא בטומאה ע"י רוב טמאי מתים, וגם יוכלו לאכול, אמנם מבואר בגמ' יבמות ח' דדוקא כשקודם הותר האיסור הראשון כגון מצורע שראה קרי ביום ח', ולפ"ז כל הנידון לכאורה שייך רק אם נטמאו אחר זמן שחיטה.

בועל נדה: דעת הרמב"ם דהוי כטומאה היוצא מן הגוף, ודעת תוס' דאינו אלא כטומאת מגע [ולפ"ז לתוס' אפי' אם ח"ו רוב ישראל במצב של בועל נדה, וחזרו בתשובה קודם הפסח, הפסח בא בטומאה, ולרמב"ם אין הפסח בא בטומאה, וגם אין לטמאי מתים תשלומים בפסח שני].

מי בכלל הרוב

נשים: פשטות הגמ' דנשים למ"ד חובה מכריעים הרוב בין לטהרה בין לטומאה, וכ"כ המאירי ומנ"ח מצוה ש"פ, ויש כמה אחרונים שכתבו שמכריעין רק לטהרה ולא לטומאה. **קטנים:** הוא רשות אפילו לדעת הרמב"ם שיוצאים אם נמנו, ואין מכריעין הרוב כלל. **דרך רחוקה:** מבואר בגמ' דאינו בכלל המנין, ומדברי תוס' פ' נראה דנחלקו הריב"א ור"י בטמא בדרך רחוקה, האם מכריע הרוב לטומאה, כיון דאין דרך רחוקה לטמא. ומ"מ אפילו לפי הריב"א דמכריע לטומאה, דוקא באופן שיכול להגיע בשעת אכילה, אבל ודאי אין לחשבן כל הטמאים בכל העולם, אפילו לדעת הריב"א. **זבים:** מבואר בגמ' דלאו בכלל טמאים אלא בכלל הטהורים. **מזידין ואנוסים:** החזו"א הסתפק בזה, דמסתבר דהוי כמו זבים, ואפשר דשאני זבים דנמנעין מן הדין.

היאך מחשבין הרוב

הרמב"ם כותב דמחשבין בכל הנכנסין לעזרה, והכוונה העומדים ליכנס לעזרה [צל"ח], והאחרונים תמהו דמה סברא היא זו, והרי זבים בכלל חשבון הטהורים הגם שאין עומדין חוץ לעזרה, וכתבו [רש"ש עה"ש חזו"א ועוד] דמסתבר דמחשבין כל המגוים שאינם בדרך רחוקה [דבכלל קהל ניהו, והטעם ההיתר מפני שסופו ליאכל בטומאת הגוף]. ובליקוטי הלכות כתב דמשערים בכל האנשים [מן המודיעים ולפנים] שרוצים לכונוס לעזרה אודות קרבן פסחיהם [משמע דעיקר ההיתר משום דבאים להקריב קרבנן בעזרה].

כתבו הצ"ח ומנחת שלמה דאזלינן בתר תחילת זמן שחיטה, אם רוב העומדים בחוץ טמאים, אף שאח"כ באו עוד עד שנתרבו הטהורים, מ"מ אזלינן בתר התחלה, וכולם עושים בטומאה. אמנם בירו' בעי אם מתו בין שחיטה לזריקה, בתר מה הולכים השחיטה או הזריקה, מבואר דלא כצ"ח.

טומאת כהנים

עוד אופן דבא בטומאה, אם הציבור טהורים, אבל הכהנים טמאים. ופי' הרמב"ם [פ"ד ביאת מקדש] דהיינו אם רוב הכהנים הנמצאים בירושלים. אע"ג דלא יטמא הבשר דאפשר לזרים לשחוט, מ"מ כיון דהותרה עבודה וכניסה בטומאה, אין קרבן ציבור חלוק. הרבה אחרונים נקטו דדוקא גבי קרבן ציבור אזלינן בתר רוב כהנים, משום דהם עצמם מתכפרים בזה, או מפני שמוטל עליהם להקריב, אבל בקרבן פסח דוקא אם כל הכהנים טמאים, וכלשון המשנה דדוקא גבי קהל נקט רוב ולא גבי כהנים, דקיי"ל טומאה דחוויה בציבור, וצריך להדר אחר טהורים. ולמעשה הרמב"ם בעצמו בפיה"מ כאן כתב רוב כהנים, והחזו"א כתב דאין מקור לזה. ובליקו"ה כתב דרוב כהנים הכוונה הנצרכין לפסחי ישראל אם היו טמאים, אז אף הטהורים עושים בטומאה. וצ"ע אם נצרך מאה כהנים, וארבעים טמאים, מה יעשו שאר החבורות, והי מינייהו מפקת? ובחידושים וביאורים כתב דאינו תלוי ברוב, אלא צריך שיהא מספיק כהנים להקריב כל הפסחים, ואם לא זהו בכלל שהכהנים טמאים.

לדעת הרמב"ם דוקא טמאים טמא מת, אבל טמאים טומאת שרץ או מגע שאר דברים אין מקריבין, ולשא"ר כל טומאת מגע הותר. ואם נטמא במת ושוב נטמא לדבר שאין לו היתר בציבור, כגון טומאת מגע לרמב"ם, או זבים לשא"ר, דעת המהריט"א בתש' שמחת יו"ט סי' צ"ב דלמ"ד הואיל ואשתרי אשתרי, אם כהן נטמא למת קודם שנטמא בשאר טומאות מותר בעבודת ציבור, אבל בגבורות ארי [יומא יד]: דעתו דכל עבודה דנין לכשעצמה, כגון בערב פסח נטמא במת אחר חצות ושוב נטמא בשאר טומאות אז ראוי לעבודת ציבור, אבל אם נטמא קודם הזמן של אותה עבודה, כשמגיע זמן של אותה עבודה, הוי כנטמא בשניהם בב"א ולא שייך הואיל ואשתרי.

כהנים זבים לדעת הרמב"ם דאזלינן בתר רוב, אינן באין בחשבון, ואינו דומה לרוב ציבור, דכל אחד מחוייב.

טומאת כלי שרת

היו הכהנים והציבור טהורים וכלי שרת טמאים אב הטומאה, הפסח בא בטומאה, כיון דע"כ הכהנים יטמאו מחמת הכלי שרת, אבל אם נטמאו רק מחמת שרץ, [הגם דאין מכניסים כלים טמאים בעזרה, מ"מ אינו לוקה כיון דאינו אלא ראשון, צל"ח], ורק הבשר יטמא, לא הותר לטמאים בטומאת הגוף לאכול.

כתב בליקוטי הלכות דגם כלי שרת הכוונה רוב הכלי שרת הנצרכין לפסחי ישראל. והנה בר"י מלוניל כתב אם היו כל הכלים טמאים, אמנם דברי הליקו"ה מסתברים, דמבואר בתוס' דהגם דאפשר לאחוז הסכין בפשוטי כלי עץ, מ"מ אין פנאי לכל הפסחים לשחוט בענין זה, ואף להביא סכינים אחרים אין פנאי. ומבואר דאפילו למ"ד טומאה דחוויה בציבור, מ"מ אם לפי מצב הנתון זהו מה שנצרך, אין צריך לטרוח כ"כ, והר"י מלוניל לשיטתו, דלמ"ד טומאה דחוויה בציבור הטהורים צריכים להשתדל לכתחילה לא ליטמאות, אבל כל המפרשים נקטו דאין קרבן ציבור חלוק, והטהורים עושים בטומאה אם רוצים, [ומדרבנן אסור להקפיד, וזה שכתוב המהרש"א דדין זה דרבנן, הכוונה האיסור להקפיד, כ"כ בשבה"ל ח"א סי' קנ"ו].

עשיית ואכילת פסח הבא בטומאה

כל הטמאים טמא מת, ולרוב ראשונים כל טומאת מגע, נכנסים לעזרה, ומקריבים בטומאה, וכתב הרדב"ז [פ"ד ביאת מקדש] דוקא לצורך שחיטה והפשט, אבל שלא לצורך אסור לכתחילה ליכנס. ושאר טמאים שנכנסו חייבים.

אכילה מותר לכל שאין הטומאה יוצאה מגופו, כיון שלא בא מתחילתו אלא לאכילה, ואפילו לר"נ דאין אכילה מעכבת, מ"מ אם לא נתיר לו לאכול, לא חשיב גברא הראוי לאכול [חזו"א ועוד]. ודעת השפ"א ועוד אחרונים דמותר לאכול רק כזית, דזהו שיעור אכילה, ויש שכתבו כביצה כדי שביעה, דהפסח נאכל על השובע, אע"ג שיבוא לידי נותר, וכמה אחרונים חולקים וסוברים דאוכלים כרגיל, ומזהירים שלא יבא לידי נותר [וכמש"כ רש"י פד' המותר בטהור וכ"ש בטמא].

פסח הבא בטומאה אין בו משום שבירת עצם, ודעת האו"ש דמחוייבים לשבור העצם כדי לאכול המוח.

דרך רחוקה

כל מי שהוא בדרך רחוקה בשעת חצות דהיינו ט"ו מיל [לרמב"ם, ולגי' דידן ט"ז, ולפי הגר"א כ'], נחשב בדרך רחוקה, ופטור מפסח, ואם שחטו עליו מחל' ר"נ ור"ש אם הורצה, והרמב"ם פסק כר"נ דלא הורצה, והרמב"ן פסק כר"ש דהורצה.

השיעור נמדד בדרך הילוך רגל באדם בינוני, ולא תלוי במרחק אירי, אלא בדרך. והגם היום שיש כלי תחבורה, ואפשר להגיע מכל הארץ תוך ו' שעות, מ"מ כתוב בתורה לדורותיכם, דאין הדין משתנה [כן כתבו כל האחרונים, כמבואר בגמ' דיכול ליכנס בסוסים ופרדים עדיין נחשב דרך רחוקה, והטעם דשיערה התורה בהליכה ברגל כתב הגריש"א דאפשר כיון דלדעת רבינו בחיי יש מצוה לעלות ברגל דוקא]. וגם אינו תלוי במציאות אם יכול ליכנס, דאפילו אם היה מן המודיעים ולפנים ושהה ב' שעות, וכבר אינו יכול להגיע לירושלים, מ"מ לא הוי דרך רחוקה, ואם שחטו עליו הורצה אפילו לר"נ, כ"כ הגריש"א, אמנם ההפלאה ומרכבת המשנה כתבו דכה"ג הוי דרך רחוקה, ואין שוחטין עליו.

והנה לדעת הרמב"ם מי שהיה בדרך רחוקה, ומיהר לבא בשעת השחיטה, כתב המנ"ח מצוה ש"פ דלא הורצה, דמה לי הוא ומה לי שלוחו. אמנם החזו"א ואבי עזרי חולקים.

Shabbos, Semichah, Nesachim, and Tenufah

34. *Shalmei simchah* have the same *halachos* as *shalmei chagigah*, in that they are not brought on *Shabbos*, and that they require *semichah* and *nesachim*, and the *tenufah* of the *chazeh* and *shok*.

Night

35. The Gemara says that the mitzvah of *simchah* also applies on every night of *yom tov* with the exception of the first night.⁹² There is a *machlokes* if this means that in addition to eating the *korban* during the day, one needs also to eat from it at night [except the first night],⁹³ or it just means that the mitzvah applies one time a day, and the mitzvah can also be fulfilled at night.⁹⁴

First Night

36. Another *machlokes* concerns the first night of *yom tov*, and its exemption. Does the exemption mean there is no mitzvah of *simchah* at all on the first night?⁹⁵ Or, does it mean that one does not have to bring a *korban* on *erev yom tov* in order to fulfill the mitzvah of *simchah* on the first night, but he can fulfill the mitzvah through *chullin* meat, wine, and new clothing?⁹⁶

---

⁹² פסחים עא, א.

⁹³ צ"ח (פסחים שם), ליקוטי הלכות (חגיגה), שפ"א (סוכה מח, א בדעת רש"י ותוספות).

⁹⁴ שפ"א (שם בדעת הרמב"ם), ערוך השולחן (שם, יז).

⁹⁵ וכן נקט השאג"א (סח).

⁹⁶ שיטת הרי"ף (סוף פרק ב דברכות), מג"א (תקמו ס"ק ד), וכן נקטו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם.

A *tamei* should be *mekayeim* the mitzvah through eating *chullin* meat, and drinking wine.⁸⁷

Fulfilling the Obligation

29. The main mitzvah is the eating from the *korban*, and not the bringing of the *korban*.

Yesterday's Shelamim

30. Therefore, one can fulfill the mitzvah with a *shelamim* that he brought the day before.*

Nedarim and Nedavos

31. One can even fulfill his obligation with *nedarim* and *nedavos* that he needs to bring anyway. Some Rishonim hold that when doing so, one must have in mind at the time of *shechitah* that he wishes to be *yotzei* the mitzvah of *simchah* with this particular *korban*.⁸⁸

Sharing

32. One even does not need to own the *korban*; he can be *yotzei* by eating from someone else's *korban*, even if he does not chip in.⁸⁹ Still, some Acharonim hold that one must bring his own *korban simchah* at least once within the duration of *yom tov*.⁹⁰

Shalmei Chagigah

33. There is a *machlokes Acharonim* whether one can be *yotzei* his *chiyuv* with the *shalmei chagigah*.⁹¹

⁸⁷ לדעת הרמב"ם והחינוך יוצאים יד"ח מן התורה, ולדעת תוס' (מו"ק יד, ב) הקיום הזה הוא רק מדרבנן.
* *Shelamim* may be eaten for two days and the intervening night.

⁸⁸ . תוספות חגיגה (ז, ב ד"ה עולות).

⁸⁹ . תוס' פסחים (צה, ב).

⁹⁰ . צל"ח (חגיגה ו, ב), והחזו"א (במכתב שנדפס בסו"ס אבי עזרי קרבנות).

⁹¹ לדעת החזו"א (שם) יוצאים בשלמי חגיגה, ושיטת הערוך השולחן (העמיד הלכות חגיגה קצט, כא), ושפ"א (ר"ה ה, א), ואו"ש (פרק ב מהלכות חגיגה הלכה י) שאין יוצאים יד"ח בשלמי חגיגה.

Erev Yom Tov

24. There is a *machlokes Rishonim* whether someone who was *makriv* his *chagigah* on *erev yom tov* is *yotzei*. Some hold that if one specifically had in mind to be *yotzei* the *chagigah* of *yom tov*, then he is *yotzei*.⁸³

The Essence of the Mitzvah

25. There is a *machlokes* among the *Acharonim* if the main mitzvah is the bringing of the *korban*, and therefore, even if for some reason one did not end up eating it, he is *yotzei*. Or, the mitzvah is to eat it, and the eating is essential to be *yotzei*.⁸⁴

Shalmei Simchah

The Mitzvah of Simchah

26. Another mitzvah on *yom tov* is *וְשִׂמְחָתָּ בְּחֶגְדְּךָ*,⁸⁵ and Chazal teach that this *simchah* is accomplished through bringing a *korban shelamim*, and eating from it. This mitzvah applies during the entire *yom tov*.

Who is Obligated

27. The mitzvah of *simchah* applies to women as well. Some hold that the woman has a personal mitzvah to eat a *kezayis* of the *korban*, and others hold that it is the husband's mitzvah to be *mesamei'ach* his wife on *yom tov* by giving her part of the *korban*.⁸⁶

28. Even those who are *patur* from the mitzvah of *re'iyah* and *chagigah* are obligated in *shalmei simchah*, except for a *tamei*.

⁸³ ע' רמב"ם וראב"ד (פרק ב מהלכות חגיגה הלכה י), תוס' פסחים (ע, ב), וליקוטי הלכות בחגיגה.

⁸⁴ האבנ"ו (תה, ב), והשפ"א (מגילה ה, א) סוברים שצריך לאכול ממנו, והצל"ח (פסחים ע, ב), והחזו"א (או"ח קכט, י ד"ה ר"מ), ואר"ש (על הרמב"ם הג"ל) ועוד, סוברים שאין צריך.

⁸⁵ דברים טז, יד.

⁸⁶ ע' קידושין (לד, ב) וברש"י ותוס' שם, ורמב"ם וראב"ד בפרק א מהלכות חגיגה הלכה א.

Who is Obligated

17. Whoever is obligated in an *olas re'iyah* is obligated in a *korban chagigah*, and those who are *patur* from an *olas re'iyah* are *patur* from a *korban chagigah*.⁸⁰

Chinuch

18. The opinion which holds that there is a mitzvah of *chinuch* on *olas re'iyah* would also hold that the same applies to *chagigah*.⁸¹

Purchase

Value

19. The *chagigah* has to be worth two *ma'ah*, which is approximately two dollars.

Source

20. The purchase must be made using money that is *chullin* for the base two *ma'ah*, and you can add on to the base price with money that is from *maaser sheini*.

Shutfus

21. A few people can chip in to buy one *korban* as long as each person spent two *ma'ah*.⁸²

Semichah, Nesachim, Tenufah

22. *Chagigah* requires *semichah* and *nesachim*, and *tenufah* is done on the תָּזָה וְשִׂיק (which go to the *kohen*).

Shabbos

23. Like *olas re'iyah*, the *korban chagigah* is not brought on Shabbos.

⁸⁰ כ"כ הרמב"ם (פרק ב מהלכות חגיגה הלכה ד), ולדעת תוס' (חגיגה ב, ב) חרש ואילם חייבים בחגיגה.

⁸¹ אור שמח (סוף פרק ה מהלכות קרבן פסח).

⁸² תוספתא (שם), וההולקים שם חולקים גם כאן.

Purchase

11. A few people can chip in to buy one *korban* as long as each person spent a *ma'ah* (approximately one dollar's worth).⁷⁸ Preferably, though, one should spend as much as he can afford on the *korban*.

Shabbos

12. This *korban* cannot be brought on Shabbos. Therefore, when the first day of *yom tov* falls out on Shabbos, it is brought after Shabbos.

Brachah

13. There is a *machlokes* among the Acharonim whether or not a brachah is recited on the mitzvah of *re'iyah*.⁷⁹

Shalmei Chagigah

The Mitzvah of Chagigah

14. There is a mitzvah to be *makriv a korban shelamim*, called (in the plural tense) *shalmei chagigah*, on the first day of *yom tov*. *B'di'eved*, if one did not bring it on the first day, he can bring it on the rest of the days of *yom tov*.
15. As with all *shelamim*, it can be only be brought from an animal, not a bird.

Adding On

16. The basic *chiyuv* is to bring one animal, but if one wishes to add, he may bring ten or more, and they are all considered a *chagigah* and can be brought on *yom tov*. (Without this status it would be a regular *korban nedavah* which cannot be brought on *yom tov*).

---

⁷⁸ כן הוא בתוספתא חגיגה (פרק א הלכה ו), וכ"כ הטור"א (חגיגה ו, א), ובמנח"ח (מצוה פח), ואבנ"ז (תה, ב) דייקו מרש"י פסחים (פט, ב) דאינה באה בשותפות, וכ"כ במרומי שדה (חגיגה ז, א).
⁷⁹ בספר זכר למקדש (ב, ד) כתב לברך, והגרח"ק זצוק"ל (הובא דבריו בספר אבני המקום על חגיגה חולק).

same person is in Yerushalayim before *yom tov* and can walk without a cane from the place he is staying to the Azarah, he is obligated.

6. A mute, or one who is blind even in only one eye, or deaf even in only one ear, is exempt.

We should not be concerned about this one, because, as the *navi* foretold, everyone will be healed.⁷⁶

Tamei

7. A *tamei* is exempt from the mitzvah entirely, and does not need to send his *korban* with a *shaliach*.

Tashlumin

8. The primary time for the mitzvah is on the first day of *yom tov*, but, *b'di'eved*, if one did not bring it on the first day, he can make it up the rest of the days of *yom tov*. For Shavuos, the days of *tashlumin* continue for six days after *yom tov*.
9. One who was exempt on the first day, cannot make it up on the days of *tashlumin*.⁷⁷

If you were *tamei* on the first night of *yom tov*, you don't have the mitzvah of bringing the *olas re'iyah* even the rest of *yom tov*, because you weren't obligated at all on the first day. But, if you were *tahor* in the morning of the first day, and became *tamei* before you had a chance to bring the *korban*, you have to bring the *korban* when you become *tahor*, within the days of *tashlumin*.

Semichah and Nesachim

10. The *olas re'iyah* requires *semichah* (see Chapter 3), and *nesachim* (see Chapter 11).

⁷⁶ . ישעיהו (לה, ה-ו) : אֲזַ תִּפְקְחֶנָּה עֵינֵי עֲוָרִים וְאָזְנֵי חֲרָשִׁים תִּפְתַּחֲנָהּ. אֲזַ יִדְלַג כְּאַזְל פֶּסַח וְתִרְן לְשׁוֹן אֵלֶם וְגו'. אַמְנֶם לִגְבֵי זַקְנִים כְּתוּב בְּזִכְרִיהָ (ח, ד), עַד לְשִׁבּוֹ זְקָנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעֲנֹתוֹ בְּיָדוֹ מִרֵב זְמַיִם.

⁷⁷ . חֲגִיגָה ט, א.

mitzvah can only be done during the daytime, which is when one can bring a *korban*.⁷²

Who is Obligated

2. Adult men are obligated in the mitzvah of *re'iyah*.

Chinuch

3. There is a mitzvah of *chinuch* for a boy that is old enough to hold his father's hand and walk from wherever they are in Yerushalayim⁷³ to the Azarah. Included in the mitzvah of *chinuch* is that his father must bring him to the Azarah.⁷⁴ According to some, the *chiyuv* of *chinuch* includes the child bringing a *korban*, but since it's not a *chiyuv min haTorah*, it cannot be brought on *yom tov*. So, on the first day of *chol hamoed*, all the fathers bring 'כָּל הַנְּעָרִים,' with the 'צֵאן קָדְשִׁים,' to the Azarah to bring an *olah*. A *kotton* is not allowed to do *semichah*, so this *olah* is brought without *semichah*.

Bar Mitzvah

4. One that becomes *bar mitzvah* on *chol hamoed*, doesn't wait until *chol hamoed* to bring an *olas re'iyah*; he brings it on the first day of *yom tov*.⁷⁵

Exemptions

Disabilities

5. A man who cannot walk up, by foot, from his city to the Azarah is exempt from the mitzvah of *re'iyah*. This includes those who cannot walk due to old age, infirmity, injury, or even one who is too fragile due to pampering. However, if this

⁷² רש"י ר"ה (ה, א). זהו דעת הראשונים עי' מנח"ח (מצוה תפט), אבל דעת הטורי אבן (חגיגה ז, א), דהמצוה להראות אינו קשור לקרבן, ואפשר לקיימו גם בלילה.

⁷³ כ"כ האג"מ (חלק א קדשים סי' כא). ובחזו"א (או"ח קכט, א) משמע דהשיעור הוא מהר הבית לעזרה. ובירושלמי איתא דהשיעור הוא מהשילוח שהוא באמצע ירושלים, והרמב"ם לא הביאו.

⁷⁴ ובמרומי שדה (חגיגה ב, א) כתב בדעת הרמב"ם דהחיוב הוא מן התורה.

⁷⁵ אור שמח (סוף פרק ה מהלכות קרבן פסח).

Chapter 5

Korbanos of the Regalim

It is the first day of *yom tov* in the Beis Hamikdash! **All** the men in Klal Yisrael came to be *makriv korbanos* and *daven* in the Beis Hamikdash. What a *davening*! Nothing can compare to the *davening* in the Beis Hamikdash on the first day of Pesach!⁶⁸

I can't begin to describe the feelings! The whole entire Klal Yisrael together in Yerushalayim, eating the *korban pesach*, and retelling the tremendous *nissim* we had witnessed at the time of the Geulah, and how the entirety of *galus* was for our best. And then came the Hallel! The whole entire Klal Yisrael singing together with such *deveikus* to Hashem; it feels like there is nothing else – just Hashem and His beloved *kallah*! After such a *seeder*, everyone reached such closeness to Hashem!

There are three *mitzvos* that we have on each of the Three Regalim: *re'iyah*, *chagigah*, and *simchah*.⁶⁹

The Mitzvah of Re'iyah

1. The mitzvah of *re'iyah* is the *chiyuv* to come to the Azarah on the first day of *yom tov*, and bring a *korban* called an *olah re'iyah*.⁷⁰ This *olah* can be either an animal or a bird.⁷¹ This

---

68. עי' תרגום איכה (ב, ז) דמצליין בגויה ביומא דפסחא. אמנם בהעמק דבר ויקרא כג, ה פירש דקאי על ערב פסח.

69. רמב"ם (ריש הלכות חגיגה).

70. כמה אחרונים הבינו בדעת הרמב"ם דכל פעם שנכנס ביום הראשון חייב להביא קרבן, ואם נכנס ביום ראשון ב' פעמים, והביא רק קרבן אחת צריך להשלימו בשאר הימים (ע' מנח"ח מצוה תפט, וט"א חגיגה ז, א), אבל הכהנים הנכנסים לעבודה אין צריכים להביא כל פעם שנכנסים ביום ראשון (מהרי"ל דיסקין פ' כי תשא). ויש חולקים וס"ל דגם לרמב"ם אין צריך יותר מפעם אחת (הגר"פ פ"פ עשה מו, דף רי, א, שפ"א, ומרומי שדה).

71. רמב"ם (פרק א מהלכות חגיגה הלכה א). והחינוך (מצוה תפט) כתב דסגי בעוף אחד, והקריט ספר (להמבי"ט מצוה קנז), כתב דבעי שתי עופות. והמאירי הביא דעות דאין מביאין עוף, וכגירסת דין בחגיגה (ז, א).

Entering the Azarah

64. If the *korban* is brought in a state of *tum'ah*, then the *temei'ei meis* can enter the Azarah, but other *temei'im* like *zavim*, *zavos*, *nidos*, and *yolados* cannot.⁶⁶

Other Korbanos

Chagigas Yud-Daled, Olas Re'iyah, and Shalmei Chagigah

65. One who is not in a state of *taharah* on the first day of *yom tov* does not bring these *korbanos*, even if he becomes *tahor* during *yom tov*.⁶⁷ As we learned above (#58), the *chagigas Yud-Daled* is only brought on Erev Pesach, and only when the *pesach* was brought *b'taharah*. In the next chapter we will learn that the *chiyuvim* of *olas re'iyah* and *shalmei chagigah* are bound specifically to the first day of *yom tov*.

Shalmei Simchah

66. *Shalmei simchah* will need to be brought when the person becomes *tahor*.

---

⁶⁶ ולענין טמאי שרץ תלוי במחל' הנ"ל דלרוב ראשונים נכנסים, ולרמב"ם אין נכנסים.
⁶⁷ רמב"ם (פרק ב מהלכות חגיגה הלכה ה).

tum'ah that is not a body *tum'ah*, rather from contact with an external source, is included in this halachah.*

Touching a *sheretz* or *neveilah*, or even a chair that a *yoledes* sat on,⁶³ are *m'tamei* with *maga*, and if the majority of the *tzibbur* are *tamei* with these *tum'os*, the *pesach* is brought *b'tum'ah*.

Mechusar Kippurim

63. As mentioned in the Introduction to Hilchos Taharos, a *yoledes* (or any of the other *mechusarei kippurim*) who already *toveled* but did not yet bring her *korban*, is *m'tamei kodshim*. Regarding *pesach haba b'tum'ah* there is a *machlokes* in the Gemara,⁶⁴ if her *din* is like a *tamei meis*, and her *tum'ah* is overridden with the *tzibbur*, or she remains a *yoledes*, and her *tum'ah* is not included in our halachah. We do not have a clear decision on this question.

This is a very significant matter, because women are part of the calculation of the majority of the *tzibbur* (for Pesach Rishon). If *rov* of the *tzibbur* are *tamei'im* with *tum'ah* of the body, we cannot bring the *pesach* in a state of *tum'ah*. So if there will not be enough time when Mashiach comes for all the *yolados* to bring their *korban yoledes*, this question will be very relevant.⁶⁵

---

* Practically speaking, it is difficult to imagine a scenario where they couldn't just *tovel* in a *mikveh*.

⁶³ ע"י אור שמח שם שהאריך בזה, אבל כך היא פשוט דברי הרמב"ם.

⁶⁴ כריתות י, א.

⁶⁵ כ"ז לדעת המנחת חינוך מצוה ש"פ שנקט לדבר פשוט, דנשים מכריעות לרוב טמאים, אמנם בשערי יושר (א, טו) כתב דדבר פשוט דאין הנשים מכריעות רק לטהרה ולא לטומאה.

Calculating the Majority

61. We do not include in our calculation of the majority people who are not in the vicinity of the Beis Hamikdash. One opinion holds that we only count the people who are standing right outside the Azarah. If the majority of those outside the vicinity of the Azarah are *tamei*, the *pesach* is brought *b'tum'ah*. If the majority of those outside the Azarah are *tahor*, it is considered a *pesach haba b'taharah*, and *tamei'im* cannot participate.⁵⁹

According to this opinion, if you have 50 people who never became *tamei* to a *meis* (and never left Eretz Yisrael, see Part One Chapter 6 #7), and each one of them represent a *chaburah* of 100 *tamei'im*, but only the *tehorim* come to the Azarah, it would be a *pesach haba b'taharah*, and the *tamei'im* can't take part of it.

Many Acharonim⁶⁰ have trouble understanding this opinion, and they say that we include all the *tamei'im* who are not קָדָרְךָ רְחֻקָה in the calculation.

According to this, in the above case, it would be a *pesach haba b'tum'ah*, and all the *tamei'im* are *yotzei* their *pesach*, and can eat it along with the *tehorim*.

Types of Tum'ah

62. The Gemara says that the *halachah of tum'ah dechuyah b'tzibbur* applies to *tum'as meis*, but not to the *tum'os* of *zavim*, *zavos*, *nidos*, and *yolados*.⁶¹ According to many Rishonim⁶² any

⁵⁹ . רמב"ם (פרק ז מהלכות קרבן פסח הלכה ו).

⁶⁰ עי' מה שצויין בספר המפתח.

⁶¹ פסחים סז, א. ולענין בועל נדה, כתב הרמב"ם (שם הלכה ד) שדינו כזב.

⁶² רש"י (יומא ז, א), תוס' (זבחים יז, ב), וכן הוא פשוט הסוגיות פסחים (פ, א) וזבחים (כב, ב), דלמאי דקיי"ל אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ, ציבור עבדי בטומאה. ודעת הרמב"ם (פרק ד מהלכות ביאת מקדש הלכה יב, ופרק ז מהלכות קרבן פסח הלכה א), דאינו בא בטומאה, אבל להלן (הלכות קרבן פסח שם הלכה ח) כתב דנאכל לטמאי שרץ, והאחרונים נתקשו בדבריו.

Ramifications

59. There are many ramifications to this *machlokes*. According to the first opinion, that *chagigas Yud-Daled* is a *shelamim*:

1) It can be a cow, or a female, and it can be up to two years of age. 2) It is eaten for two days and a night. 3) It doesn't have to be roasted. 4) It doesn't have to be eaten *l'menuyav*. 5) There is no *issur* to break a bone. 6) There is *semichah*, *tenufah* and *nesachim*, like all *shelamim*. 7) It is possible that it can be shechted before the time of the *korban pesach*.⁵⁶

In contrast, according to the latter opinion, this *chagigah* is halachically identical to the *pesach*:

1) It can only be a male, only a sheep or goat, and only under a year old. 2) It is eaten only until *chatzos*. 3) It must be fire-roasted. 4) It has to be *l'menuyov*. 5) It is possible that there is an *issur* to break a bone.⁵⁷ 6) It is uncertain if it requires *semichah*, *nesachim* and *tenufah*.⁵⁸ 7) It is *shechted* the same time as the *pesach*.

Pesach Haba B'tum'ah

The *halachah* is that *tum'ah dechuyah b'tzibbur*; the *korban pesach* overrides *tum'ah* in certain circumstances, as we will learn.

Rov of the Tzibbur

60. If the majority of the *tzibbur* are *temei'ei meis*, then the *korban pesach* is brought in a state of *tum'ah*, and may be eaten in a state of *tum'ah* as well.

⁵⁶ אם כל היום, או אחר חצות קודם לתמיד של בין הערבים, או אחר תמיד של בין הערבים, משנה למלך.

⁵⁷ בעיא דלא איפשוטו, פסחים ע.

⁵⁸ תוס' אחרות לתו"כ (ויקרא, דיבורא דנרבה פרק יח הלכה ד) נסתפקו בזה. ובמקדש דוד (קונטרס קדשים סי' ה) כתב דלא שייך חזה ושוק לכהן כיון שצריך להיות למנויו, ולכן גם תנופה אין בו. ובעל הצפנת פענח כתב (מכתבי תורה סי' קנח) כיון דדין חזה ושוק להיאכל לכהן, אין בו דין מנויו.

55. After *chatzos* the meat is *m'tamei yadayim* via *maga*, requiring *netillas yadayim* for touching *terumah*, and *tevilas yadayim* for touching *kodshim*.⁵³
56. After the *zman achilah* there is no longer any *issur* to remove the meat of the *korban* from the location of the *chaburah*.

Chagigas Yud-Daled

57. In addition to the *korban pesach*, there is another *korban* that is brought, provided that:
- א. Erev Pesach falls out on a weekday,
  - ב. The *korban pesach* is brought in a state of *taharah*, and
  - ג. Everyone in the *chaburah* has only a small portion of the *korban pesach* to eat.

This *korban* is called *chagigas Yud-Daled*.

D'Oraysa or D'Rabbanan

58. Some hold that this *korban* is *mid'Rabbanan*, and it is brought in order to ensure that the *korban pesach* will be not be eaten on an empty stomach. Therefore we eat the *chagigah* first, and then the *pesach*. Others hold that this *chagigah* is *min hatorah*, but it is optional. According to both of these opinions, this *chagigah* is a *korban shelamim*.⁵⁴

There is another opinion mentioned in the Gemara; the opinion of Ben Taima. Ben Teima holds that the *chagigah* is *min hatorah*, and it is halachically identical to a *korban pesach*. Some Rishonim *pasken* according to Ben Teima.⁵⁵

---

⁵³ פסחים קכ, ב.

⁵⁴ רמב"ם שם הלכה יג.

⁵⁵ תוספות (פסחים קיד, ב ד"ה שני).

50. According to some Rishonim⁴⁷ the *issur* to take the *korban* out of the location of the *chaburah* goes into effect once the *korban* was split up and each *chaburah* took their portion, even before they start eating.
51. If one got up while chewing the *korban* and walked over to another *chaburah*, he can chew with his mouth closed, but he cannot swallow until returning to the location of his *chaburah*.⁴⁸

Location – Kedushas Yerushalayim

52. The *korban* has to be eaten in a place that has the status of *kedushah* of Yerushalayim.
53. Most Rishonim⁴⁹ hold that the second floor or the roof does not have *kedushas Yerushalayim*, and one can't eat the *korban pesach* there; it can only be eaten on ground level. Other Rishonim⁵⁰ maintain that the second story and the roof have *kedushas Yerushalayim*, and the *korban pesach* can be eaten there.

Time to Eat the Korban Pesach

54. The *korban pesach* may only be eaten at night, and must be finished by *chatzos*.⁵¹ If there is any meat left on the table, the meat and all the food on the table must be removed and burnt on the first day of *chol hamoed*.⁵²

⁴⁷ תוספות (פסחים פו, ב ד"ה ומר).

⁴⁸ תוספתא פרק ו הלכה ט.

⁴⁹ רש"י פסחים (פה, ב ד"ה גגין) וכפשטות הסוגיא, ור"ח, מאירי, ור' יונתן שם, ותוס' שבועות (יו, ב ד"ה ואין), וראב"ד (השגות פרק ו מהלכות בית הבחירה הלכה ז).

⁵⁰ רמב"ם בכל המקומות לא הובא דין זה לגבי אכילת קק"ל, ובהלכות קרבן פסח (פרק ט הלכה א), היסב הדין לגבי אכילה בבית אחד, וכ"ד הרשב"א בתשובה (א, לד), ותוס' מכות (יב, א בתי' השני לפירוש המהרש"א). ובליקוטי הלכות החמיר בזה.

⁵¹ מחל' ר"ע וראב"ע פסחים קכ, ב וברכות ט, א, אי מן התורה עד חצות או עד עלות השחר, ונחלקו בזה הפוסקים להלכה, אבל מדרבנן אסור (זבחים נו, ב), ועי' רשב"א (ברכות שם).

⁵² רמב"ם (פרק י מהלכות קרבן פסח הלכה יד).

Location - Bnei Chaburah Splitting Up

45. Once a *chaburah* has made up to eat together, they are obligated to eat together, and cannot split up.
46. However, if there is a concern that one of the *bnei chaburah* will eat too much, or if one of them invited someone else into the *chaburah* without consulting the rest of the *bnei chaburah* (even if he will be sharing with his friend from his own portion), then they have the right to ask him to leave before he starts eating, and make his own *chaburah* with the portion that he is entitled to.⁴³

Location – Removing the Meat From the House or Chaburah

47. It is *assur* to take any part of the *korban* out of the location of its *chaburah*. If meat is taken out, it becomes *passul*. So, if there is only one *chaburah* in the house, it is *assur* to take it under the lintel, because that is considered out of the room. If there are two *chaburos* in a room, the *issur* is to take it out of the area marked-off for that *chaburah*.⁴⁴ Outdoors, it must not be removed from the table.
48. If two of the *bnei chaburah* take out two *kezeisim* together, it is not considered that the meat left the *chaburah*, rather that part of the *chaburah* moved.⁴⁵ However, it cannot be eaten outside of the original location, because that would violate the mitzvah of eating in one place. So it should be brought back to the original place and eaten there.
49. If the *korban* was placed in a cupboard, some consider it as though it left its *chaburah* and became *passul*.⁴⁶

---

⁴³ פסחים פט, ב.

⁴⁴ פסחים פה, ב.

⁴⁵ ירושי' (פסחים ז, יג) והביאו החזו"א, אמנם לא מוזכר ברמב"ם.

⁴⁶ חזו"א. וצ"ע אם דוקא כשהוא מ' סאה מספקא ליה, ואפי' במ' סאה, אם הוא דוקא מגדל שאינו תשמיש סעודה, אבל מקרר מסתבר אפי' כשהוא מ"ס, אינו נחשב למקום אחר, דהוא מתשמישי הסעודה. ולדעת המנח"ח (מצוה טו) דוקא מחבורה לחבורה נפסל.

bones; especially considering that the animal might be only eight days old, and its bones very soft.

39. According to some *poskim*, those bones that, in an ox, can be cooked and are edible, are considered meat, and may be eaten in the lamb or goat of the *korban pesach*,³⁶ and there is no *issur* of *shviras etzem*.
40. Veins are not included in this *issur*.³⁷

Location - Eating in One Place

41. The Torah says *בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכַל*,³⁸ which means that each individual has to eat his *korban* in one location. One cannot eat the *korban* in two different places.³⁹ However, one *korban* can be used for two different *chaburos*. Also, One room can be used for two separate *chaburos*.
42. If there is only one *chaburah* in a room, then the whole room is considered its location, and the members of *the chaburah* can eat the *korban* anywhere in that room.⁴⁰
43. If there are two *chaburos* in one room, whether they are eating one *korban* that was split into two *chaburos* or they each have their own *korban*, they have to make a small *mechitzah*, and they shouldn't be facing each other.⁴¹
44. If a *chaburah* is eating outdoors then each person must eat in one spot without moving around.⁴²

³⁶ רמב"ם (פרק י הלכה ט). ובליקוטי הלכות נסתפק אם רש"י מודה לזה.

³⁷ פסחים פד, א.

³⁸ שמות יב, מו.

³⁹ משנה פסחים פו, א, וכן פסק הרמב"ם (פרק ט הלכה ג).

⁴⁰ תוספתא (פסחים ו, ט).

⁴¹ עי' כ"מ (פרק ט מהלכות קרבן פסח הלכה ג).

⁴² חזו"א (או"ח קכד פו, א אות א). ולכאורה אם עושה מחיצות בחצר מהני לשווייה כולו כמקום אחד, אמנם באור שמח (פרק ו מהלכות בית הבחירה הלכה ז) מבואר דלא מהני, וצ"ע.

Eating the Korban

Parts of the Korban That Are Eaten

37. Every *kezayis* that can be eaten³⁴ must be eaten. It is beyond the scope of this work to go through every part of the animal, however we can split the animal parts into four categories:

1) Parts of the animal that have a *din* of meat and have an obligation to be eaten, and everyone must make sure it is not left over. This group includes, aside for the standard cuts of meat: the brain, nose, lips, stomach, heart, lungs, spleen, ears etc.

2) Parts that have a *din* of meat but one is not required to eat, and which are burned when they become *nossar*. This includes the womb, eyeballs, etc.

3) Parts that are *assur mid'Rabbanan* to eat, and are burned when they become *nossar*, such as *shuman hagid*, and other fats.

4) Parts that can be thrown away, as they are not considered edible. This group includes skin and bones without marrow.

Sheviras Etzem

38. It is forbidden to break a bone of the *korban pesach*. Even a tiny incision³⁵ is considered *shviras etzem*. Therefore one must be very careful, while cutting the meat, not to nick the

---

³⁴ עי' קונטרס ההנהגה באכילת קרבן פסח של מכון תורת הקרבנות. ולענין העינים, אמר לי מו"ר הגאון ר' שלמה מילר שליט"א, דנראה לו דאין צריך לאכלן, וגרעי מגידין שסופן להקשות. ועי' חזו"א (זבחים יא, ד) שכתב לגבי שליל וז"ל ויותר נראה דלאחר זמנן מצותן בשריפה כדן נותר מה"ת, אלא שלא הטריח התורה לאכלן, כיון דבאכילתם כתיב למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים עכ"ל, ויותר מזה כתב הצפנת פענח (ערכין פרק ג הלכה יג) דבני מעים, כיון דאוכליהון לאו בר נש, א"כ אין נמנין עליהם בפסח, וכעין זה כ' בשו"ת חזון נחום (חלק א סי' צט).

³⁵ חולין יז, ב, אמנם הרמב"ם השמיטו, והמאירי כתב שם דכנראה דלא ס"ל כן להלכה.

Burnt

32. If the *korban* was roasted until it was burnt, but it is still edible, one fulfills the mitzvah. However, some hold that this is *assur l'chatchilah*.³¹

Roasting Two Korbanos in the Same Oven

33. There is a *gezeirah d'Rabbanan* not to roast two *korbanos* in the same oven, because they might get mixed up, and we won't know which animal belongs to which *chaburah*. Even if one is a sheep and one is a goat, it is still forbidden.³²

Shabbos

34. The roasting of the *korban pesach* does not override Shabbos. Therefore, if Erev Pesach falls out on Erev Shabbos, the *korban* has to be put in the oven before *shkiah*,³³ and not removed until it is completely roasted.
35. If one removed the meat from the oven and then realized that the inside was not fully roasted, he cannot return it to the oven, because that would be cooking on Shabbos. He also cannot eat it if it is still *na* (undercooked, see above #32). Therefore he should peel off the part that is fully roasted until he reaches the part that is *na*. He should eat the fully roasted meat, and leave the rest to become *nossar*.
36. When Erev Pesach falls out on Shabbos, everyone stays in the Beis Hamikdash until after Shabbos, because we can't carry the *korban* home on Shabbos. Only after Shabbos do we begin roasting the *korban*.

---

³¹ ראש יוסף (פסחים מא, א), מג"ח (מצוה ז אות ט), מהר"י קורקוס על הרמב"ם (פרק ח הלכה ו), ומעין החכמה שם.

³² פסחים עו, ב.

³³ שבת יט, ב, בני חבורה זריזין הן, ולא גזרו משום שהיה. ולענין חזרה אחר שנצלה כ"צ, בתוספתא (פסחים פרק ז הלכה ב) נחלקו בזה ר' יהודה ור' יוסי, ובירושלמי (שבת פרק א הלכה י) איתא דמותר כדעת ר' יהודה.

be made of metal, because the metal will become an independent source of heat, and the meat will be roasted by the metal. For the same reason, one has to be careful when roasting the *korban*, that the meat should not touch the sides of the oven, which will roast the meat by the heat of the walls and not by the direct heat of the fire. If, by mistake, the meat touched the side of the oven, the area of the meat that came in contact with the oven must be peeled off and must not be eaten.²⁷

30. If the coals were removed from the oven, even though there is enough heat to roast the *korban*, it is not considered a fire. Coals that are glowing are considered fire, but if they are burnt out, they are not considered fire.²⁸

Na

31. The *korban pesach* must be eaten when fully roasted. It is forbidden to eat the *korban pesach* when it is *na*, which means: not fully roasted. Some hold that once it reaches *maachal ben drusa'i*,* it is edible, and therefore considered fully roasted and not *na*,²⁹ while others disagree and hold that it has to be completely done.³⁰

²⁷ פסחים עה, ב.

²⁸ שם, א, ורע"א על הרמב"ם (פרק ח הלכה י). ולענין גחלת של מתכת אם נחשב אש, יש מח' בזה עי' ליקוטי הלכות.

* Either a third or half of the way to completely done. This is how thieves would eat their meat, as they were always on the run. Therefore this level of preparation is considered edible.

²⁹ מנ"ח (מצוה ז), וב"ח (יר"ד סוף סי' סט).

³⁰ ליקוטי הלכות, קרן אורה (מנחות עח, ב), ומנחה חרשה (מצוה ז אות ב).

Haza'as Hadam, Hefshet, Hotza'as Eimurin, and Michui Kirbayim

26. After the *shechitah*, the blood is poured on the Mizbei'ach, and then the skin is flayed. Then the fats that go on the Mizbei'ach are removed, and then the *kishkes* are cleaned.

Preparation for Eating the Korban

Roasting the Korban

27. The *korban pesach* has to be roasted whole.²⁴ There is a *machlokes* if the *gid hanasheh* was removed before roasting.²⁵ A wooden spit, preferably from a *rimon* tree, is used to roast the *korban*. The spit is thrust in the mouth, and passes through the entire body of the *korban*. The meat is rinsed lightly before roasting. Then it is roasted with the mouth facing downwards with a piece of wood in the nose to prevent it from closing, in order to allow all the blood to drain.

The Innards

28. The legs (from knee down), and the stomach, and, according to some, even the liver, are placed outside the animal, either on the top, the bottom, or the side of the spit.²⁶ These are also rinsed slightly before roasting.

Tzli Esh – Fire Roasted

29. The *korban* has to be fire-roasted; *צָלִי אֵשׁ*. This means that the heat applied to the meat must come directly from fire, and not through any additional source. For this reason the spit cannot

²⁴ שם עד.

²⁵ רמב"ם וראב"ד פ"י הי"א. ויש עוד הרבה קרומים שאסורים באכילה, ונחלקו הכס"מ (שם) והב"ח (יו"ד סימן סד) אם מוציאים לפני הצלייה או לא. וא"א לפרוט כאן הכל, ועי' סדר עשיית פסח בקצרה שי"ל ע"י מכון תורת הקרבנות ליתר הפרטים.

²⁶ כן פסק הרמב"ם (שם פרק ח הלכה י) כדעת ר"ע (ורש"י שמות יב, ט פ"י כריה"ג). ומש"כ למעלה מפיו, כן הוא דעת רש"י פסחים עד, א ד"ה תולין, ובפסקי רי"ד שם כתב למטה מבית נקובתו, ורש"י בכמה מקומות (בברכות יט, א ד"ה מקולסים ובפסחים נג, א ד"ה מקולסין ובביצה כב, ב ד"ה מקולס) כתב חוצה לו. ולענין הכבד, כ"כ הראש יוסף (חולין קיא, א).

20. The *heilige* Yidden accepted upon themselves a *minhag*, that if one was part of one *chaburah* and did all of the *tevilos* (himself, his clothing, and dishes) *al taharas hakodesh*, and subsequently switched to join a different *chaburah*, they would *tovel* everything again *al taharas hakodesh*. This *tevilah* can be done on Yom Tov.²¹

Hakrovah of the Korban

Bringing the Korban Pesach

21. Now we are ready to bring the actual *korban*. The *shechitah* of the *korban pesach* is its own mitzvah, distinct from the mitzvah of eating the *korban pesach*. It is one of only two *mitzvos aseï* which one can *chalilah* be *chayav karess* for neglecting it.

Time

22. After the afternoon *korban tamid*, the *shechitah* of the *korban pesach* begins.

Three Shifts

23. Millions of Yidden and their sheep or goats are converging on the Azarah! The *shechting* is divided into three shifts, even if there was only a very small crowd.

Shechitah – By Whom

24. The *shechitah* is done either by the owner or by his *shaliach*.²²

Shechitah - Hallel

25. During the *shechitah*, the Levi'im sing Hallel, and some say that everyone present in the Azarah also sing Hallel.²³

---

²¹ ביצה יז, ב.

²² קידושין מא, ב.

²³ פסחים סד, א, ע' רש"י ותוס'.

L'menyav – Switching to a Different Chaburah

18. One can only be *monui* on one animal.¹⁸

If one wishes to remove himself from one *chaburah* and join a different *chaburah* before *shechitah*, he may do so as long as one of the original *bnei hachaburah* is left *nimneh* on the first *korban*.¹⁹

Chaim Yankel Halevi, Mordche Gimpel, Heshy and Mr. Genukshoin joined as one *chaburah* and bought a *korban*. Then Moshe Rabbeinu invites Chaim Yankel, one of his descendants, to his Seder, and Mordechai Hatzadik invites Mordche Gimpel, to his seder. Then Zeidy Himmelstien invites Heshy. Meanwhile, Mr. Genukshoin found Berel and Gumfrecht to join his Seder. Zeidy realized it won't be the same without Mr. Genukshoin, and wishes to invite him. Mr. Genukshoin should not join, because Berel and Gumfracht will not be *yotzei*.

19. Some hold that it is only if there already were *menu'yim* and they back out all at once, that the *korban pesach* is not usable. However, one can check a *korban* and be *makdish* it as a *pesach*, to be for whoever decides to buy it. This custom is mentioned in the Gemara.²⁰

דאכילה לא מעכבא. ולדעת הרמב"ם, הראשונים שיצאו דוקא בכה"ג שנמנו זא"ז, אבל אם כולם נמנו כאחת, לא חל המינוי כלל, וכולם צריכים לעשות פסח שני.

¹⁸ פסחים פח, ב אין נמנין על ב' פסחים כאחת. ודעת רש"י (שם צח, ב) דא"א לימנות על ב' פסחים כאחת ולמשוך ידיו אח"כ, והנמנה על ב' פסחים אין זה מינוי, והאחרונים הביאו דעת הירושלמי דאפשר לימנות, ויוצא ידי חובתו בזה שנשחט ראשון.

¹⁹ כן פסקו המאירי ואו"ז, כדעת ר' יהודה דבעינן שיהא אחד מבני החבורה הראשונה קיים, וכן פסק בליקוטי הלכות. והרמב"ם (פרק ג הלכה ז) סתם בזה, ומהרי"ק נוטה דהרמב"ם ג"כ פסק כר' יהודה. ובספר מלכי בקודש כתב דהרמב"ם פרק כ"ו יוסי. והנה אפילו לרבי יוסי, אם כולם משכו ידיהם כאחת כתבו התוס' (פסחים עג, ב ד"ה פסולו) דנדחה הבהמה. ובדעת רבי יהודה אם לא נשאר בעלים הראשונים, מוכח בגמ' דלא רק שאין יכולין למנות אחרים עמם, אלא אין אפשרות לצאת.

²⁰ חזון יחזקאל (על הש"ס פסחים פט, א), ע"י ירושלמי פסחים (פרק ח הלכה ג), אית תניי תני הולך לו אצל מוכרי פסחים.

L'menuyav

15. The *korban pesach* has to be לקנינו; each individual must have a part of the *korban* designated¹⁴ for them. The *shechitah* of the *korban* is only valid for the *chaburah* who have a designated part of it. This has to be decided before the *shechitah*; afterwards there is no backing out or joining a different *chaburah*.
16. As mentioned above (#8) only one who can eat a *kezayis* is obligated in *korban pesach*. Besides the *din* that the *korban* must be *shechted l'menuyav*, it also must be *shechted l'ochlav*; for people who can eat the *korban*. One who can't eat a *kezayis*, or is *tamei*, or is uncircumsized, is not an *ochel*. One who can't eat a *kezayis* who wishes to join a healthy *chaburah*, the Rishonim differ as to whether or not he can join *l'chatchilah*.¹⁵
17. Even if one person could eat the entire *korban* himself, *l'chatchilah* he should have someone join him, so that the *chaburah* has at least two people.¹⁶ As many people can join the *chaburah* as there are *kezeisim* for them to partake in.

Yeshayahu Hanavi invited all those who fulfilled his *nevuah* of נְחֵמוּ, and gave comfort and *chizuk* to other Yidden, to join his *chaburah*! Hundreds of Yidden ran to join, one by one, however Yeshayahu Hanavi's sheep consists of only 200 *kezeisim*. The first two hundred were *yotzei*. As for the rest, there is a *machlokes* if they were *yotzei*, or if they must bring a *pesach sheni*.¹⁷

¹⁴ לדעת הגרי"ז צריך שיהא חלק ממוני, והאחרונים נתקשו בזה, ע' חזו"א (קכד פח, ב) וז"ל אין כאן זכית ממון אלא שנעשה בעלים על הפסח, עכ"ל, וכ"כ באבי עזרי (הלכות מעילה פרק ד הלכה ח).

¹⁵ פסחים צא, א. דעת הרמב"ם דצריך שיהא כל אחד יכול לאכול כזית, דאינו מותר לשחוט לכתחילה לאוכליו ושלא לאוכליו, אמנם רש"י ס"ל דמותר לכתחילה לשחוט כל שיש אחד מבני החבורה שיכולים לאכול כזית. והנצי"ב (פי' על המכילתא) הבין דברי רש"י דאין שום אחד יכול לאכול כזית, ומ"מ שוחטין עליהן דאיכא מצות אכילה אפילו בפחות מכזית.

¹⁶ רמב"ם פרק ב מהלכות קרבן פסח הלכה ב.

¹⁷ . הרמב"ם (פרק ב הלכה יד) פסק כרבנן (פסחים עח, ב) דלא יצאו, והארו"ז (סי' רכה) פסק כר"נ דיצאו

11. If one is within sixteen *mil* at *chatzos*, but he can't reach the Azarah because the traffic is bumper-to-bumper, he must leave the wagon and go by foot.⁹

Remember, the entire Jewish nation is on the way to Yerushalayim! Every Yid is on his way to the Beis Hamikdash! It is highly suggested to come a day or two early.

12. If the *korban* was *shechted* for one that qualified as *derech rechokah*, there is a *machlokes* if it works and he was *yotzei* or it does not work, and he must still take part in Pesach Sheini.¹⁰

Milah of Zecharim and Avadim

13. One is not allowed to have the *korban pesach shechted* on his behalf if he has a son or an *eved* that is uncircumcised, or a *shifchah* that was not *tovel* yet.¹¹ If the *korban* was *shechted* for someone who has a slave that didn't have *milah*, the *korban* is *passul*.¹²

It may seem that this last halachah is not so applicable, however the Gemara¹³ says that as soon as Mashiach will come, all the remaining non-Jews will be our *avadim*. Therefore, if Mashiach comes right before Pesach, we have to keep this in mind.

14. There is an additional *issur* for one who has a son or an *eved* that wasn't circumcised to eat the *korban*. Therefore if one purchases an *eved* after the *shechitah*, he must circumcise him in order to eat the *korban* at night.

⁹ פסחים צד, א.

¹⁰ הרמב"ם (פרק ה מהלכות קרבן פסח הלכה ג) פסק כרב ששת דלא הורצה, והרמב"ן בפירושו על

התורה (במדבר ט, י) פסק כרב נחמן דהורצה.

¹¹ רמב"ם (שם פרק ה הלכה ה).

¹² שם.

¹³ עירובין מג, ב.

the animal starts on the tenth of Nissan, and other Rishonim⁴ hold it starts on the eleventh. Some⁵ hold that it must be checked on every one of the four days. During those four days the animal does not go out to graze in the field, as a precaution, so that it should not get a *mum*.⁶

Who is Obligated

8. Everyone who is *tahor* – men and women – who are able to eat a *kezayis* of the *korban* have a *chiyuv* to be part of the *korban pesach*. Children under *bar mitzvah* are allowed to eat the *korban pesach*, and there is a mitzvah of *chinuch* to include them in the *korban*, so long that they can eat a *kezayis*.⁷

Derech Rechokah

9. One who is *b'derech rechokah* [i.e., he is more than sixteen⁸ *mil* away from Yerushalayim], at *chatzos* on Erev Pesach and therefore cannot make it to the Azarah by foot by *shkiah*, is exempt from the *korban pesach*, and he has to take part in Pesach Sheini.
10. Even if one can make it to the Azarah if he travels by a wagon, it is still considered that he is *b'derech rechokah*.

---

⁴ רש"י בערכין בשם רבותיו, ורבינו גרשום. והרמב"ם השמיט כל הענין של ביקור ד' ימים, ונקטו האחרונים בדעתו דאין צריך.

⁵ תפא"י בחומר בקודש פרק ב אות כו, מלשון רש"י פסחים צו, א ד"ה למשמרת, והחזו"א (קכד צו, א ד"ה והני) נסתפק בזה.

⁶ ריש מגילת תענית, ומדרש הגדול.

⁷ סוכה מב, ב, ומבואר בסוגיא דפסחים (פח, א) דהאב ממנה בנו ובתו. ובנדריים (לו, א) אמרינן שה לבית אבות לאו דאורייתא, ולתוס' הוא רק משום חינוך, והא דמותר לאכול הגם שלא מגוי משום מצות חינוך (תוס' פסחים פח, א), או אם לא שייך למגויו ליכא איסור שלא למגוייו (תוס' נדרים לו, א). והגר"ח ביאר בדעת הרמב"ם דמן התורה א"צ למנותו, אבל אם המנה עליו חל המינוי מן התורה, ופטור מפסח שני אפילו הגדיל.

⁸ כמסקנת הגמ' דאיכא רק ד' מיל משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים.

designed with a narrow opening of less than two inches wide, then one will need to *tovel* each item separately.

4. All women who gave birth need to first bring a *korban yoledes* (a sheep for an *olah*, and a bird for a *chattas*) before they are *tahor* for [eating or touching¹] *kodshim*.²
5. After *tevilah*, one must make sure not to be *meisi'ach daas*, which means that guarding one's self from *tum'ah* is in one's conscious awareness.

Before touching or sitting on a chair, he will make sure it is not *tamei*. And, of course, he must be very careful not to contract *tum'ah* from someone that might be *tamei*.

Finally, we are *tahor*! We have to be *makriv* the *korban pesach* (and *chagigas Yud-Daled*) on Erev Pesach, and be *makriv* an *olas re'iyah*, *shalmei chagigah* and *shalmei simchah* on *yom tov*. Let's start with the *korban pesach*. The other *korbanos* will be discussed in next chapter.

Buying the Korban Pesach

6. The *korban pesach* can be brought from either a sheep or a goat, that is between eight days old and a year old.

Bikkur

7. The animal does not have to be bought by the tenth day of Nissan, however it needs to be checked for any *mum* four days before it is brought. Some Rishonim³ hold that the checking of

---

¹ דהיינו אחר ימי טומאתה טובלת, ואח"כ היא טבולת יום, וביום מא' לזכר או פא' לנקה, מביאה קרבן יולדת, וכל זמן שמחוסרת כפרה פוסלת אפילו בנגיעה, (כמבואר ברמב"ם פרק י מהלכות שאר אבות הטומאה הלכה ג, ותוס' מעילה ח, א. ד"ה הוכשרה, דלא כמו שכתב המשנה אחרונה כלים פרק א משנה ה לדייק מלשון הרע"ב שמחוסר כיפורים אינו פוסל בנגיעה), ואח"כ מדרבנן צריכה עוד טבילה כדי לאכול בקדשים (חגיגה כא, א). אבל אינה פוסלת בנגיעה לפני טבילה זו (רמב"ם שם פרק יב הלכה טו).

² ואם פעם בחייה היתה זבה גדולה, צריכה להקריב קניי זבה, דאינה נטהרת בקיני לידה. עוד צריכים לזהר מפליטת ש"ז, וכן תזהר לעשות הבריקות הנצרכות.

³ רש"י ערכין יג, ב, ומנחות נ, א.

Chapter 4

Korban Pesach

Preparation for the Korban

Before we learn the *halachos* of the Korban Pesach, let's review some of the *halachos* that are relevant to the preparations. The first step is to become *tahor*. This is why we *lein* Parshas Parah before Parshas Hachodesh.

Preparation – Taharah and Kapparah

1. From the seventh day of Nissan until Pesach, one must be careful not to become *tamei tum'as meis*, so that he will be *tahor* on the fourteenth of Nissan and can enter the Azarah. One who is *tamei meis* from before the seventh of Nissan can receive his first *haza'ah* on the ninth day of Nissan, and the second *haza'ah* on the thirteenth of Nissan. Then he can *tovel* before *shkia*, and then, finally, he is *tahor* and can come to the Azarah to be *makriv* his *korban pesach* on the fourteenth!
2. All *keilim* (couch, tables and chairs, clothing, hats, shoes, keys, cutlery, and don't forget your *tefillin*) have to become *tahor* and be *toveled* as well. Any *keli* that will come in contact with the *korban pesach*, or with a person that will touch the *korban*, must be *toveled* with the intent that it will be *tahor* for *kodshim*.
3. Every *keli* has to be *toveled* separately; one cannot put all the cutlery in one *keli* and *tovel* them. Some hold that if the *keli* that one wishes to *tovel* them in is *tamei*, one may *tovel* them in one *keli*. Others limit this leniency only to a type of *keli* which is only designed with a wide opening, such as a basket, and it is currently *tamei*, then one may put all the cutlery in and *tovel* everything at once. If, however, this *keli* can be

Table Of Contents

Chapter 4 - Korban Pesach	5
Preparation for the Korban.....	5
Hakrovah of the Korban	11
Preparation for Eating the Korban.....	12
Eating the Korban.....	15
Chagigas Yud-Daled.....	19
Pesach Haba B'tum'ah	20
 Chapter 5 - Korbanos of the Regalim	 24
The Mitzvah of Re'iyah.....	24
Shalmei Chagigah	27
Shalmei Simchah.....	29

A decorative border runs vertically along both the left and right sides of the page. It features a repeating pattern of stylized, intertwined leaf-like or scrollwork motifs, rendered in a light gray color against the textured background.

**HILCHOS
KORBAN
PESACH**